

Demokratický střed

Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

1. číslo | ročník VIII. | únor 2019 | cena 25 Kč

Jeden oligarcha vládne všem

**Listování polským
volebním kalendářem**

**Ivan Pilip:
Zeman mě zklamal
už před revolucí**

■ Úvodník	
Zapomenutý oligarcha (<i>Tomáš Fošum</i>)	3
■ Česko	
Nepříliš vzdálená šance (<i>Antonín Berdych</i>)	4
Zajíček ve své jamce sedí sám (<i>Jaroslav Šonka</i>)	6
■ Rozhovor	
Zeman mě zklamal už před revolucí (<i>Tomáš Fošum</i>)	8
■ Téma: Nejbohatší muž Maďarska	
Jeden oligarcha vládne všem (<i>Peter Morvay</i>)	12
■ Střední Evropa	
Listování polským volebním kalendářem (<i>Vít Dostál</i>)	14
Ukrajinské volby: Petro a Julija v ohrožení (<i>Michal Lebduska</i>)	16
O co se hraje ve slovenských volbách (<i>Marián Balázs</i>)	18
Dvojí zločin v Gdaňsku (<i>Wojciech Hofmański</i>)	20
Jadran, sličná prezidentka a stíny minulosti (<i>Łukasz Kołtuniak</i>)	22
Komunální Polsko aneb politika podle Biedroně (<i>Jan Škvrňák</i>)	23
Když v zimě přijde Jaro (<i>Wojciech Hofmański</i>)	25
Vzniká v Evropě superstát? (<i>Petr Zenkner</i>)	26
■ Kultura	
Kdo vyhrál ve Studené válce? (<i>Iwona Łyko</i>)	28
Sametové vzpomínky, sametová saka: Češi a Poláci třicet let poté (<i>Lucie Zakopalová</i>)	29
■ Historie	
Komunisté ničili lidské osudy i místa. Příběh pátera Stanislava Lekavého a poutního kostela u Zlatých Hor (<i>Táňa Matelová</i>)	31
■ Zraněná města	
Perla vylovená z Dněpru (<i>Michal Lebduska</i>)	33

Demokratický střed

1/2019, vydáno v únoru 2019, ročník VIII.

adresa: Demokratický střed, Jirečkova 1012/9, 170 00 Praha 7,

e-mail: redakce@demokratickystred.cz, web: www.demokratickystred.cz

šéfredaktor: Tomáš Fošum

zástupce šéfredaktora: Petr Zenkner

redakční rada: Tomáš Chlum, Marie Bydžovská, Marie Jüptner Medková, Jan Jüptner, Pavel Cechl,

Tomáš Orlík, Jan Holovský, Anna Plasová

grafická úprava: Jiří Kaufner, fotomontáž na úvodní straně: Alesh, logo: LUSEL

vydavatel: Demokratický střed, z. s.

č. účtu: 2400332468/2010

registrační číslo MK ČR E 20906, ISSN 1805-6202, vychází 4 x ročně

Co má společného maďarský premiér Viktor Orbán s někdejší americkým prezidentem Franklinem Delano Rooseveltem? Jedna věc by se našla. Oba se svého času rozhodli zpacifikovat nepohodlný soud navýšením počtu jeho členů. Zatímco Rooseveltovi to zatlhl Kongres, Orbán ve svém úsilí uspěl. Podobné okamžiky, kdy se svobodná společnost ocitne na okraji propasti, popisují ve své knize *Jak umírá demokracie* američtí politologové Steven Levitsky a Daniel Ziblatt. Demokracie jako vše lidské hyne z mnoha příčin. Autoři zmíněného bestselleru uvádějí čtyři klíčové indikátory autoritářského chování. Pokud u některého politika pozorujeme výskyt alespoň jednoho z nich, má se vši pravděpodobností zálusk na více moci, než mu přísluší.

Problém je v tom, že žádný návod neplatí pro všechny situace. Koneckonců Levitsky s Ziblattem upozorňují, že demokracii občas zničí politik, který to původně neměl v úmyslu. Jak známo, moc korumpuje a absolutní moc korumpuje absolutně. Člověk je tvor hříšný a selhání se nevyhne nikomu. Známe to z historie, ale třeba i z románu J. R. R.

Tolkiena *Pán prstenů*. Když obětavý Frodo po mnoha strastech doputuje do Mordoru, aby konečně zničil prsten moci, v rozhodujícím okamžiku podlehně jeho zlé síle a odmítne se jej vzdát: „Nevykonám ten čin. Prsten je můj!“ Jako bychom v tu chvíli slyšeli premiéra Andreje Babiše: „Nikdy neodstoupím, nikdy! Nechtě si to všichni zapamatují.“

Ovšem zrovna oligarcha Babiš není příkladem jedince, u nějž bychom autoritářské tendence neviděli hned na počátku. Alespoň částečně naplňuje hned tři ze čtyř výše zmíněných indikátorů. Prvním je „odmítání nebo chabá podpora demokratických pravidel hry“. Tady si vzpomeňme třeba na Babišovo nařikání na pomalou práci parlamentu, který označil za žvanírnu, případně jeho záměr zrušit Senát. Druhý indikátor zohledňuje „popírání legitimacy politických oponentů“. Ano, všichni díky Babišovým vystoupením na půdě Poslanecké sněmovny víme, že jeho argumentačně dobře vybavený odpůrce Miroslav Kalousek je „zloděj“, „ožrala“, jenž „zabil lidi“. Babiš zčásti vyhovuje také třetímu kritériu, jímž je „připravenost omezit občanská práva svých oponentů, a to včetně médií“. Při svém nástupu do politiky totiž koupil významný mediální dům, a to mimo jiné proto, aby co nejvíce ochromil

kontrolu ze strany novinářů. Český premiér tak nenaplnuje pouze čtvrtý ukazatel, a sice „toleranci nebo povzbuzování násilí“.

Ostatně Babiš k ovládnutí státu nějaké gardy či milice ani nepotřebuje. Už léta si systematicky kupuje politiky, novináře, umělce, sportovce a bývalé policisty. Tito v lepším případě naivní pomocníci, ale daleko spíše sebestřední kariéristé, mu pomohli dostat se tam, kde je dnes. Ruku k dílu přidali také účeloví spojenci včetně prezidenta Miloše Zemana.

Babiš samozřejmě nemá absolutní moc, neboť českou demokracii zatím drží při životě relativně dobře fungující instituce, jako jsou třeba soudy. Jelikož Babišovi vážně hrozí několik let vězení kvůli podezření z dotačního podvodu, není vůbec přehnané tvrdit, že dobře pracující policie a soudy nejsou v jeho

zájmu. Připomeňme, co v posledních letech provádí s justicí například polská vládnoucí strana s poněkud matoucím názvem Právo a spravedlnost. Pokud se k tomu naskytne příležitost, český oligarcha se pravděpodobně rád vydá polskou nebo maďarskou cestou

a na justici zaklekne. Ostatně na vedoucích postech v policii se po jeho usednutí do premiérského křesla odehrála řada podezřelých změn. Proto je docela škoda, že Steven Levitsky a Daniel Ziblatt ve své jinak výborné knize na Andreje Babiše zapomněli. Ze současných středoevropských autoritářů jim stál za pozornost především výše uvedený Viktor Orbán.

Mimochodem, právě on je tím politikem, který na rozbřesku své politické dráhy demokracii nejspíš zničit nechtěl. Prsten moci má však u sebe již příliš dlouho a vzhledem k systému, jež ve své zemi vybudoval, se ho dobrovolně jen tak nevzdá. Co by si asi pomyslel onen šestadvacetiletý mladík, jenž v červnu 1989 zaujal svět svým projevem na pohřbu komunisty popraveného premiéra Imre Nagye, kdyby viděl sebe samého o třicet roků později? Tenkrát Orbán volal po svobodných volbách a odchodu sovětských vojsk z Maďarska. Dnes si šije volební systém na míru, ovládá média, omezuje nezávislost soudů a pakuje se s ruským prezidentem Vladimírem Putinem. A rozumí si s Andrejem Babišem, který tehdy v červnu jako dobře prověřený komunistický kádr odchodoval v Maroku.

Tomáš Fošum

Zapomenutý oligarcha

Demokratický střed

Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

Nejsme financováni z grantů, každý předplatitel je pro nás důležitý

- ☛ Roční předplatné (4 čísla) i s poštovným za 180 Kč
- ☛ Objednávejte na e-mailu: redakce@demokratickystred.cz
- ☛ Číslo účtu: **2400332468/2010**

Nepříliš vzdálená šance

V každodenním informačním toku, který průběžně přináší skandální výroky, spory a kauzy, zaniká zásadní problém. Žádná z posledních českých vlád neprosadila jakoukoliv smysluplnou změnu. Jsme státem, kde se vládnutí scvrklo na rutinu bez velkých vizí a snahy o řešení nahromaděných problémů. Řečeno parafrází Václava Klause, jsme zemí, kde se už několik let nevládne. A přitom nás již brzy čeká úkol, který jsme napoprvé z politických důvodů nedotáhli do konce. Jde o české předsednictví v Evropské unii.

Tvrzení o tom, že se v Česku nevládne, si pochopitelně zaslouží vysvětlení. Je zapotřebí vrátit se o mnoho let zpátky a vzpomenout si, jaké hlavní kroky dělaly minulé vlády. Pomineme-li rychlou a poměrně divokou dobu devadesátých let, tedy období transformace, také řada následujících vládních kabinetů se mohla chlubit, že po sobě něco zanechala.

Začneme menšinovou vládou Miloše Zemana (1998 až 2002), jež se dostala k moci díky opoziční smlouvě ČSSD a ODS. Mnozí kritici dnešního prezidenta mohou po právu připomínat kauzy spojené s jeho tehdejšími kabinety, a to jak ty ekonomické, tak čistě politické. Za připomenutí stojí i prodej státního podílu v Agrofertu za podhodnocenou cenu Andreji Babišovi, jehož důsledky – s lehkou nadsázkou řečeno – řešíme právě nyní.

Zemanově vládě ale i její největší kritik musí přiznat několik zásadních kroků: byla to právě ona, kdo očistil bankovní sektor od toxických úvěrů, a de facto tak dokončila proces privatizace české ekonomiky. Pokaždé, když ekonomové chválí stabilitu tuzemského bankovníctví, je vhodné si vzpomenout, kde má svůj počátek. Zmíňme i přechod od všeobecné branné povinnosti k profesionální armádě, což byl z hlediska bezpečnosti země zásadní krok. Byla to též Zemanova vláda, za níž jsme vstoupili do NATO a zahájili přípravy na vstup do EU.

Slabší výsledky lze pak sledovat u třech následujících koaličních vlád vedených ČSSD (2002–2006). Dominovalo jim úspěšné referendum a následný vstup do EU v roce 2004. Celková politická nestabilita znemožňovala zásadní reformy, přesto byla u premiérů Vladimíra Špidly a Jiřího Paroubka vidět snaha o konkrétní směřování státu a vládní politiky. Mezi takové momenty patří zákon o registrovaném partnerství, který Paroubek protlačil Poslaneckou sněmovnou, ačkoliv mnoha členům jeho strany i jejím voličům nekonvenoval.

Podobný přístup lze vidět u pravicových vlád, které trpěly obdobnou nestabilitou. Kabinet Mirka Topolánka (2006–2009) měl politickou odvahu řešit ekonomická a zahraničněpolitická témata, která byla zároveň nepopulární i nutná. To samé platí o vládě Petra Nečase (2010 až 2013), jež se pokusila rozseknout některé léta neřešené problémy, zejména důchodovou reformu či odluku církví od státu.

Země, kde se již šest let nevládne

V roce 2014, kdy po úřednickém kabinetu Jiřího Rusnoka nastoupila vláda vedená Bohuslavem Sobotkou,

došlo ke změně. Mnohé reformy včetně důchodové byly zrušeny, nové však nepřišly. Prakticky ve všech směrech nastala absolutní stagnace, kdy se způsob fungování státu, jeho pravidel a postupů vůbec nezměnil. Přesně to samé platí pro současnou vládu Andreje Babiše, která žádnou zásadní reformu do konce svého mandátu nepřipravuje.

V oblastech, jako jsou zdravotnictví, sociální péče nebo justice, se za posledních šest let nepředstavilo, neprosadilo nebo alespoň nezreformovalo vůbec nic. U vlád s levicovým půdorysem jde o zásadní selhání. Navíc se navzdory výrazné ekonomické konjunktuře prakticky zastavil rozvoj dálniční i železniční sítě. Digitalizace státní správy se reálně neposunula už mnoho let, což je v době celosvětové expanze IT technologií znepokojivé zjištění.

Diskuse o důchodové reformě se v současné vládní koalici proměnila v debatu o navyšování penzí (Babišovo hnutí ANO) či o vyrovnání genderově podmíněných nespřavedlností (ČSSD). V případě, že vláda představí nějakou novou vizi, činí tak nedůvěryhodně a bez reálných výsledků. Za všechny zmíňme tu poslední, tedy Inovační strategii ČR, jež slibuje posunout Česko na pozici lídra v oblasti inovací. Tato vize však není nijak provázána s dalšími klíčovými politikami státu a nic nenasvědčuje tomu, že by se to mělo v budoucnu změnit. Tato koncepce tak spíše připomíná vládní PR, a nikoliv dlouhodobé a koordinované politické úsilí.

Evropě to znovu osladíme

V druhé polovině roku 2022 bude Česko podruhé předsedat Evropské unii. Jedná se o mimořádný úkol, který naplno prověří schopnosti státní správy, jejíž velká část se začne naplno věnovat evropským otázkám, přičemž vedení jednotlivých unijních rad pohltí politickou i administrativní kapacitu většiny resortů.

Jistě, rok 2022 je stále poměrně vzdálený. Ale již letos v říjnu vláda začne předsednictví řešit: schválí harmonogram příprav a koncept komunikace. A v příštím roce by již měla začít pracovat na vlastních prioritách a na celé řadě dalších kroků, které jsou s tímto náročným úkolem spojené. Přitom není dosud zřejmé, jaký směr v rámci Unie česká vláda a její premiér prosazují. Fakt, že fyzicky bude Unii předsedat až vláda vzešlá ze sněmovních voleb v roce 2021, na věci nic nemění.

Když se v roce 2007, tedy dva roky před prvním českým předsednictvím, začaly jeho přípravy, bylo jasné, které oblasti chce Topolánkova vláda posunout do popředí. Šlo zejména o vztahy se státy na východní hranici EU a o otázku nadměrné regulace společného trhu. Tato témata považoval kabinet dlouhodobě za svou prioritu a dokázal spojit úsilí na domácí scéně s prací v rámci Unie. Nešlo jen o míru angažovanosti konkrétních politiků, ale o celkové zapojení expertů, odborné veřejnosti a samozřejmě i samotných úředníků.

Od ministryně Jany Maláčové se důchodové reformy nejspíš nedočkáme.

Foto: Vlada.cz

Další kritickou oblastí je dnes proto kvalita státní správy. Ta má v současnosti jednoznačně klesající úroveň. Sobotkova vláda v roce 2014 provedla zásadní čistky, kdy vyměnila většinu vedoucích pozic na všech ministerstvech. Následný stav uzavřela urychleným schválením zákona o státní službě, který ovšem – jak se později ukázalo – nedokáže zabránit změnám založeným na politické vůli.

Souběžně s tím neproběhla žádná systematická redukce agend ani personálního stavu. Státní správa je v současnosti největší a nejméně efektivní v celé historii České republiky. Dokládá to například pokles v žebříčku konkurenceschopnosti podle organizace World Economic Forum (Světové ekonomické fórum), kde se v kategorii „výkonnost veřejné správy“ naše země postupně propadla o sedmdesát příček až na krajně nelichotivé 100. místo ze 137 sledovaných zemí. Je proto velkou neznámou, jak se česká administrativa utká s úkoly, které ji již brzy čekají.

Premiérův obranný zájem

České předsednictví z roku 2009 bylo administrativním i diplomatickým úspěchem. Problémem se stala politická rovina: pád vlády na konci března, tedy v poloce

celého úkolu, znamenal konec nadějí na úspěch. Vedení unijních orgánů přináší předsedající zemi něco jen tehdy, je-li schopna své role mediátora využít. Pád vlády a odchod ministrů, kteří roli předsedajících zastávali, pak jakoukoliv šanci na úspěch umrtvuje.

Politická reprezentace hraje zásadní roli ze všech úhlů pohledu. K výše probíranému stavu státní správy je třeba dodat, že za něj a jeho případnou změnu nese odpovědnost management, tedy především ministři. Je to právě vláda, která určuje priority a musí dokázat formulovat konkrétní národní zájem a přizpůsobit ho realitě evropských institucí. A zde se nachází hlavní riziko: vládní strany ANO a ČSSD už více než pět dokazují, že nejsou schopny zformulovat, natož pak prosadit konkrétní systémové změny.

Klíčovou osobu představuje pochopitelně premiér. Andrej Babiš ale ukázal, že jeho zájem v poli-

stice je čistě obranný. Jeho cílem je udržet si politickou a ekonomickou moc. Proto využívá výnosů hospodářského růstu a velkoryse je distribuuje svým voličům. A proto se o evropskou politiku zajímá jen tehdy, má-li z ní politické body nebo řeší-li se v ní finanční nástroje přínosné pro jeho firmy. A defenzívně podmíněné jsou i jeho kroky tehdy, brání-li se problémům, které ho dohánějí z minulosti. Každý sektor státu, kde není k dispozici pozitivní PR nebo kde nemůže hájit své ekonomické či trestněprávní zájmy, ponechává bez kontroly.

Poslední paralela s rokem 2009 se týká právě oblasti PR. Připomeňme, že opozice zesílila tlak na Topolánkovu vládu právě proto, že její fungování v čele EU přinášelo pozitivní ohlas a způsobovalo růst preferencí premiérovy ODS. Lze očekávat, že o této šanci Andrej Babiš ví, popřípadě si ji brzy uvědomí. A můžeme s jistotou říci, že ji dokáže využít ještě lépe, než to dělal Mirek Topolánek. Otázkou zůstává, zda pouhá příležitost k zisku sympatií u veřejnosti donutí premiéra a vládní strany vzít téma předsednictví v EU vážně. Vzhledem k tomu, o jak vážnou věc jde, by to Česku rozhodně prospělo.

Antonín Berdych

Zajíček ve své jamce sedí sám

Diskusím vedeným českou veřejností bolestivě chybí propojení s debatou v jiných státech. Česko je zemí, kde se pěstuje národní izolace. Je politováníhodné, že na nacionalistické argumenty, jež například v Německu v poslední době ovlivnily zhruba pětinu populace, v české společnosti slyší většina. Naše politické elity tuto izolaci silně podporují, jelikož si od ní slibují snadnější vládnutí.

Tyto elity rády používají pojem suverenity. Vnímají jej jako pojistku, že se jim bude lépe panovat, protože se na základě tohoto pojmu jejich spoluobčané vzdají možných odvolacích mechanismů na mezinárodní úrovni. Stačí připomenout třeba kauzu Čapí hnízdo a reakce premiéra Andreje Babiše na podněty poslankyně Evropského parlamentu Ingeborg Grässléové k vyšetření této aféry. Babiš prohlásil, že tato dáma nemá nic jiného na starosti než ho pronásledovat. Jenže stačí se podívat na dlouhý seznam případů, kterými se zabývá výbor pro rozpočtovou kontrolu EP, jemuž zmíněná europoslankyně předsedá. Sdělení ministerského předsedy Babiše lze tedy číst i tak, že se spoléhá na izolaci podstatné části české veřejnosti a odvádí pozornost od vlastních problémů poukazováním na zlý Brusel.

Bývalo to jinak

Česká kotlina přitom ve svých dějinách zažila období, kdy mezinárodní komunikace patřila ke kulturním základům země. Většina obyvatel byla nejméně dvojjazyčná. K této skupině patřila také značná část sudetských Němců či do německého prostředí integrovaných židů. Řadil se k ní i první československý prezident Tomáš Garrigue Masaryk. Když Karel a Josef Čapkové během třicátých let pomáhali německému antinacistickému exilu, neměli žádné jazykové problémy.

Bylo tehdy navíc naprosto normální, když si veřejná správa uvědomovala, že poskytnutí občanství a pasu Němcům prchajícím před Hitlerem jim může zachránit život. Obec Proseč tak udělila spisovatelům Thomasovi a Heinrichovi Mannovým domovské právo, a ti pak mohli i se svými rodinami za pomoci československých pasů utéci před nacisty z Evropy. Ovšem v té době se už v české společnosti začaly objevovat šovinistické aktivity, které například koncem roku 1938 vedly k rychlému zavedení rasové segregace, vylučování osob židovského původu a k napodobování nacistických diskriminačních kroků. A také k marginalizaci lidí, jako byli právě bratři Čapkové.

Němci jsou zlí

Tento vývoj se nedomáchal žádné korekce ani po roce 1945. Tehdy došlo k vyhnání spoluobčanů německé národnosti. Sudetští Němci se během okupace chovali různě. Bylo mezi nimi dost nadšených nacistů (k tomu dodejme, že někteří opravdoví nacisté, kteří ještě na začátku května mluvili o konečném vítězství, za pár dní sami zmizeli).

Na druhou stranu během prvních dnů záboru českoslo-

venského pohraničí nacisty v roce 1938 bylo zatčeno třicet tisíc sociálních demokratů, komunistů, ale také kněží z řad sudetských Němců. Nelehké osudy v koncentračních táborech zažívali spolu s vězněnými Čechy. Ještě krátce po válce čeští i německí koncentračníci společně slavili návštěvu bývalého předsedy vězeňské samosprávy tábora

Sachsenhausen Harryho Naujokse, který přijel do Prahy z Hamburku. Podobný úděl tyto lidi smiřoval. To se však brzy změnilo.

Becherovka je naše

Jak si v tomto kontextu vysvětlit, že většinová společnost vyhnala více než tři milióny spoluobčanů ze země, v níž historické soužití Čechů a Němců trvalo stovky let? Proč se zastupci sudetoněmeckého exilu z Londýna nevrátili domů, ale raději šli rovnou do západního Německa? Proč byl pro sociálnědemokratického politika a novináře Josefa Veverku takový problém ochránit v Liberci smíšená manželství mezi Čechy a sudetskými Němci? Proč pijeme Becherovku, zakusujeme ji Karlovarskými oplatkami a dáváme růže do váz od Mosera, aniž bychom si připomínali, že tyto produkty vyšly z tradic našich vyhnanců spoluobčanů?

Přestože Československo přijalo třeba na konci čtyřicátých let skupinu Řeků poražených v občanské válce, bývá

Becherovka je naše!

Foto: Wikimedia Commons/Zenit

česká oblast zpravidla končinou, která lidi v nouzi neví-tá. Dnes tato historie pokračuje. Odmítáním uprchlíků je u nás možné získávat podstatný politický kapitál. Patří k tomu i zacházení s vlastními „migranty“, a sice uprchlíky před komunismem. V hospodě se dozvíme, že jen „šli za lepším“.

Záchrana česneku

V západním Německu existovala bolestivá zkušenost a také stud kvůli diskriminaci, pronásledování a vraždění Židů za nacistické éry. Okupační mocnosti daly vznikající spolkové republice do vínku koncepci lidských práv. Také ovšem bylo nutné obnovit rozbombardovanou zemi a v prvních poválečných letech nikdo oněch asi čtrnáct milionů Němců vysídlených z východní Evropy neví-tal. Brzy se však ukázalo, že to byli většinou kvalifikovaní lidé. Uměli zacházet se sklem, vařit pivo, stavět domy. Však si jen připomeňme produkty, jejichž značky jsme ještě během přístupových jednání k EU zběsile chránili jako české rodinné stříbro. Paní Marlene Wetzelová, která během vyhnání v kočárku pod dítětem vyvezla matrici Karlovarských oplatek a její rodina je pak produkovala v Dillingenu, měla vstupem České republiky do EU ztratit právo na jejich výrobu.

Některé historky zní opravdu humorně. Hitler například chtěl eliminovat česnek z německé kuchyně a nacisté užívání česneku prohlásili za židovský zlovyk. V roce 1938 však měl nacistický režim již jiné starosti a česnek v zabraných Sudetech nezakázal. Po válce si vyhnání krajané vzali recepty obsahující česnek s sebou. Ve školách, kam jejich děti chodily, pak místní protestovali proti tomu, jak jejich sudetské spolužačky a spolužáci smrdí. Později ovšem pokračovala evropská integrace a do módy vešla francouzská kuchyně. Sudetský česnek ze staré kuchařky tak zachránily francouzské recepty.

Nejen pracovní síly

V padesátých letech byli již vyhnání sudetští Němci více méně integrováni. Existovalo například nové sídliště Neugablonz (nový Jablonec), které vzniklo na zelené louce u města Kaufbeuren. Silný hospodářský růst ve Spolkové republice Německo a jím podpořená rekonstrukce země poskytly také Němcům ze střední a východní Evropy místo na slunci.

Brzy však vyšlo najevo, že stát potřebuje další pracovní síly. V prosinci 1955 byla uzavřena smlouva s Itálií, že západní Německo může na Apeninském poloostrově zahájit kampaň za získání pracovních sil. Následovaly podobné dohody s Řeckem a Španělskem (1960), Tureckem (1961), Marokem (1963), Portugalskem (1964), Tuniskem (1965) a bývalou Jugoslávií (1968). Trvalo by hodně dlouho, než bychom do detailu popsali, jak se brzy ukázalo, že nepůjde lákat cizince jen na dobu přechodnou, jak se přistěhovaly celé rodiny dělníků a jak by asi vypadaly firmy jako Mercedes bez této pracovní síly. Dnes sedí děti těchto prvních „migrantů“ ve vládách spolkových zemí i ve vládě centrální. Stali se z nich inženýři nebo lékaři. Založili obchody a restaurace, díky čemuž gastronomie a nabízené zboží jsou v Německu mnohem pestřejší, než tomu bylo předtím. K sudetoněmeckým knedlíkům

a francouzskému česneku přistoupila turecká zelenina nebo marocký bulgur.

Sedět na kufrech

V Německu se po válce integrovali i lidé židovského původu. Mnozí, kteří přežili koncentrační tábory, nevěděli, kam jít. Řada rodin byla z velké části vyvražděna. Západní Německo podporovalo vznik státu Izrael, přičemž kromě špatného svědomí zde hrála roli také normální lidská solidarita. V Sovětském svazu či Polsku panoval silný antisemitismus, a návrat do původní vlasti tak pro nemálo osob přeživších holocaust nepřicházel v úvahu. Mnozí z těch, kteří se zachránili, se scházeli v Rakousku a západním Německu, kde uvažovali o tom, zda se vystěhovat do Izraele či do USA. Říkalo se, že sedí na kufrech. Pochyby a často i jazyk nebo školní docházka dětí přesvědčily celé rodiny, že bude lepší zůstat v Německu a možnost emigrace si ponechat jen v záloze.

Po rozpadu Sovětského svazu přicházeli i lidé z Ruska či Ukrajiny. Někteří jsou dnes stejně jako občané původem z Turecka, arabské oblasti či z jihoevropských zemí součástí politických elit. Když přední politik Alternativy pro Německo (AfD) Alexander Gauland řekne, že holocaust je jen ptačím trusem na pozadí velkolepé německé historie, získá za to sice nějaké volební hlasy, ale zase ne tolik. AfD, která z veřejné debaty nevylučuje antisemitismus, zůstává menšinovým jevem. Ostatní strany podobné projevy kritizují.

Chybějící souvislosti

Český pohled na dnešní uprchlickou vlnu vypadá spíše jako vnitropolitická kouřová clona. Veřejnost ochotně konzumuje hoaxy, protože se hodí do jejího nereformovaného pohledu na vlastní historii. Lidé kritizují seriózní média, že prý zatajují realitu. Konzumenti těch neseeriózních si rádi ukazují videa plná násilí. Ovšem na základě přetrvávajících antiněmeckých předsudků se téměř nikdo nejede podívat, jak to vlastně u sousedů vypadá. Lidé odmítají zprávy o tom, jak se německé rodiny či farnosti starají o konkrétní uprchlíky, jak je to u nedávno příchozích se znalostí němčiny.

Zajímavé také je, jak se lidé zaměřují na okrajové jevy s uprchlickou vlnou spojené. Tragické události se jí samozřejmě nevyhnuly, ale česká veřejnost je ochotná paušalizovat a ojedinělé vrahy přicházející z islámského světa povyšovat na všeobecný jev. Kdo však zabil gdaňského primátora? Jak je možné, že některá východoněmecká města a městečka ohrožují neonacisté? To opravdu nejsou uprchlíci, ale zápecníci, které by nikde jinde nechtěli. Z těchto kruhů před pár lety vzešla teroristická skupina, která zavraždila mnoho lidí. Tato fakta si tuzemští odpůrci přijímání uprchlíků do souvislostí nedávají. Když v médiích připomenou, že chyba může být i v tom, že transformace na Západě byla delší a vyšší výskyt xenofobních postojů v bývalých komunistických regionech způsobuje stále ještě krátká doba transformace, dostává se mi na internetu nejružnějších označení. Nejslušnější zní, že jsem prostě naivka. To si o sobě nemyslím a podobným kritikům vzkazuji: „Zajíčku, vyskoč konečně ze své jamky!“

Jaroslav Šonka

Zeman mě zklamal už před revolucí

Miloš Zeman myslel v politice vždy jen na sebe, Václav Klaus je zase skutečným českým šovinistou. Jeho vývoj mě podobně jako v případě Viktora Orbána nepříjemně překvapil, říká někdejší český ministr financí Ivan Pilip.

■ Svého času jste býval označován za korunního prince ODS. To se zlomilo 28. listopadu 1997, kdy jste společně s Janem Rumlem vyzvali premiéra Václava Klause, aby odstoupil z čela strany. Nakonec padla jeho vláda, ale pozici předsedy ODS si udržel. Naopak vy jste z ní spolu s dalšími odešel. Tehdejší bouřlivé dění na dlouhou dobu výrazně rozštěpilo českou politickou scénu. Postupoval byste dnes stejně?

Historie se nikdy nedá zopakovat a každá situace je specifická. V této sehrály roli především dvě okolnosti, které jsme nemohli ovlivnit nebo je nečekali. První byla ta, že existovalo reálné riziko, že se během dne na veřejnosti objeví další zničující informace o financování ODS a KDU-ČSL vzápětí vystoupí z vlády. Na tuto situaci jsme chtěli reagovat s předstihem, ale Václav Klaus – ač jsme ho den předtím vyzývali, aby vzhledem ke krizi neodjížděl – byl na zahraniční cestě v Bosně. Druhá okolnost byla, že lidovci navzdory naší výzvě z vlády vystoupili. Vyvolali tím pocit, že šlo o koordinovaný postup, ač to bylo spíše naopak. Takže vystoupení proti situaci ve straně bych zopakoval i dnes, přesná taktika by ale byla jistě jiná. Odchod z ODS byl už jen logickým důsledkem následujících dramatických událostí.

■ Považujete za hlavní taktickou chybu, že jste přece jen navzdory rostoucímu napětí, ke kterému značně přispěl článek MF Dnes o tajném kontě ODS ve Švýcarsku, nepočkali na Klausův návrat do vlasti? Připomenu, že jste s ním tehdy s Janem Rumlem mluvili telefonicky, takže o všem věděli.

Vzhledem k naléhavosti situace jsme byli přesvědčeni, že je nutné jednat ten samý den. Samozřejmě že nepřítomnost Václava Klause jsme

považovali za vážný problém, a kdybychom s ním nemluvili alespoň po telefonu, pravděpodobně bychom výzvu nepřčetli. Celá záležitost s jeho sehnáním byla ostatně velmi složitá. Nakonec se to podařilo až přes ochranku, kterou jsme zkontaktovali za pomoci tehdejšího ministra vnitra

Ivan Pilip (*1963) je český ekonom, politik a podnikatel. Byl ministrem školství (1994–1997) a ministrem financí (1997–1998). Vykonával funkci předsedy Křesťanskodemokratické strany v době, kdy se v roce 1995 sloučila s ODS. Po rozkolu v ODS na přelomu let 1997–1998 se stal jedním ze zakladatelů Unie svobody. Z politiky odešel v roce 2003 a posléze působil jako viceprezident Evropské investiční banky (2004–2007). Dnes se věnuje podnikání a spolupracuje s institutem CASLA, který podporuje demokratické změny v oblasti Latinské Ameriky.

Foto: Wikimedia Commons/Dipsej

Jindřicha Vodičky. Každopádně ale Klaus informován byl a mohl jednat prostřednictvím telefonu. Případně se mohl vrátit, jednání v Bosně bylo zcela nedůležité. Jenže to by se mu hůře budovala legenda o politikovi, jemuž bylo ukřivděno.

■ Jemu a jeho blízkým se skutečně povedlo prosadit interpretaci celé události jako „sarajevského atentátu“. Klaus v té době platil za otce polistopadové ekonomické reformy i hlavního zakladatele České republiky. Měl stále velké množství příznivců, kteří se shromažďovali na jeho podporu. Bylo ono vystoupení nejtěžším okamžikem vaší politické kariéry?

Určitě ano. Nejenže měl Václav Klaus mnoho příznivců, ale navíc mou snahou nebylo odstranit ho z politiky, ale korigovat zásadní problémy, které se objevily zejména ve financování strany. Ohrožovalo to důvěru v polistopadovou ekonomickou transformaci. Přes všechny dílčí nedostatky si myslím, že Václav Klaus sehrál spíše pozitivní roli v zavádění ekonomických reforem po roce 1989. Jeho další politické směřování ovšem ukázalo, že názorové rozdíly mezi námi byly, aniž bych si to upřímně řečeno v té době uvědomoval, mnohem hlubší. K rozchodu by zřejmě došlo tak jako tak, ale jistě ne za takto dramatických okolností.

■ Existence tajného švýcarského konta ODS se nikdy neprokázala. Existovalo podle vás vůbec?

Ano, existovalo. Jenže je o tajném kontu z definice těžké předložit důkazy. Kontrolu nad ním měli jiní lidé, a ti samozřejmě měli všechny důvody tuto skutečnost popřít.

■ Po odchodu z ODS jste na začátku roku 1998 patřil k zakladatelům Unie svobody. Strana po dvou volebních obdobích v podstatě zanikla. Proč podle vás z dlouhodobého hlediska neuspěla? Udělali jste na začátku něco špatně? Nebo se stal osudovým až vstup Unie svobody do Čtyřkoalice, která vznikla na podzim 1998 v reakci na opoziční smlouvu mezi ODS a ČSSD?

Na začátku určitě sehrála negativní roli skutečnost, že strana nevznikla jako projekt reagující na nová témata, ale v reakci na rozpad ODS. Neustále se tedy otvírala otázka odlišnosti

od ODS, okolností vzniku a podobně. Logicky pak bylo těžší obhajovat programové body, kterými se od ní skutečně lišila. Vstup do Čtyřkoalice mohl tento problém naopak překonat, protože na české politické scéně dlouho existovala poptávka po pravicové až centristické straně, která se bude lišit od ODS a přitom s ní bude schopna spolupracovat. Dnes je situace jiná, protože ODS už zdaleka není v české politice dominantní silou a také se objevuje řada nových témat, která by měla politická scéna reflektovat. Ale k tomu se asi ještě dostaneme.

■ **Považujete opoziční smlouvu mezi Klausovou ODS a Zemanovou ČSSD za nejtemnější období po listopadových dějin? Nebo ji současná realita s Milošem Zemanem na Hradě a s Andrejem Babišem na postu premiéra překonává?**

Současná realita ji dalece překonává, protože teď je skutečně ohrožena demokracie a také celkové zahraničněpolitické a hodnotové ukotvení země. Nicméně je nesporné, že opoziční smlouva takovémuto vývoji usnadnila cestu.

■ **Když se po volbách v roce 1998 z dříve nesmiřitelných rivalů Václava Klause a Miloše Zemana stali spojenci, byl to pro vás šok? Nebo jste již během předcházejících měsíců tušil, že se něco chystá?**

Signály nějaké dohody se objevovaly, ale přesto mne překvapilo, že deklarovaní úhlavní nepřátelé se dokáží takto rychle dohodnout. Navíc po jednoznačných odmítnutích podobného scénáře během kampaně... Nicméně ještě překvapivější bylo, že to dokázala přijmout velká část voličské základny obou stran, přestože existovaly jiné varianty složení vlády. Bylo tedy jasné, že si Klaus a Zeman vzájemnou spolupráci vybrali proto, že jim prostě vyhovovala a že jejich blízkost byla už tehdy mnohem větší, než jsme si vůbec dokázali představit.

■ **Nedávno jste řekl, že když hodnotíte politickou kariéru Václava Klause, s nímž dnes ve většině věcí nesouhlasíte, tak pořád převažují klady nad zápory. Jak si ale**

vysvětľujete jeho proměnu z revolučního symbolu směřování na Západ v zastávce Vladimira Putina? Pozoroval jste u něj slabost pro autoritářské režimy již v devadesátých letech?

Pokud jsem hovořil o převaze kladů nad zápory, měl jsem na mysli jeho působení v pozici ministra financí a předsedy vlády. Sehrál významnou roli v tom, že po listopadu 1989 poměrně rychle skončilo snění o budování třetích cest, mostů mezi Východem a Západem a podobných iluzí. Jasně se postavil za obnovu tradičního tržního hospodářství – chcete-li kapitalismu – a dokázal pro to získat velkou část obyvatel. Nezapomínejme, že hlavní oponenturu tehdy představoval Miloš Zeman se svými závodními radami, podniky vlastněnými zaměstnanci a řadou dalších problematických návrhů. Tvrdit, že transformace měla chyby, je dnes snadné. Určitě je měla, a ne málo, ale bezchybná transformace provést nešla a také k ní nedošlo v žádné zemi.

■ **A pokud jde o jeho další vývoj?**

Ten je pro mne ohromným zklamáním. Václav Klaus byl vždy do jisté míry germanofobní a přispěl k tomu i jeho napjatý vztah s tehdejšími německými kancléři Helmutem Kohlem. Klaus si ho vysloužil za svou kritiku modelu sociálnětržního hospodářství a svůj nastupující euroskepticismus. Tyto tendence se u něj dále prohlubovaly. Myslím, že je navíc skutečným českým šovinistou kramářovského typu a tyto sklony zcela převážily nad jeho někdejší podporou svobodného obchodu a volného trhu.

■ **Jaké podobné rysy mezi Václavem Klausem a prvním československým premiérem Karlem Kramářem vidíte?**

Je to pochopitelně trochu zjednodušující historická zkratka, ale jde o zahraničněpolitickou orientaci na slovanské státy a zejména Rusko, vysokou míru českého nacionalismu, důraz na silnou roli centrálního státu a do jisté míry také snahu podpořit jakýsi český velkokapitál, který se stane ekonomickou oporou pro politiku.

■ **Na rozdíl od Václava Klause hodnotíte Miloše Zemana veskrze negativně. Nenašel byste přece jen na politické kariéře dnešního prezidenta něco dobrého?**

Nerad vynáším kategorické soudy, ale přesto je odpověď jednoznačná. Nenašel. S Milošem Zemanem jsem se sešel poprvé 13. listopadu 1989 jako zástupce menší skupiny mladých absolventů vysokých škol, kteří se snažili o odpor proti režimu. Schůzka s ním – tehdy populární osobou díky článku v Technickém magazínu – byla pro mě naprostým zklamáním. Samolibé povídání s cigaretou v ruce a pohledem upřeným kamsi stranou do stropu, naprostý nezáměr o to, s čím přichází druhá strana, zbytnělé ego. Celý jeho politický život byl potom stejný. Nikdy mu nešlo o stát a vlastně ani o politickou stranu. Vždycky šlo o Miloše Zemana. Kdybych byl sociální demokrat, možná bych mu připsal zásluhu o prosazení této strany na politické scéně – v tomto ohledu rozumím lidem, kteří s ním v té době spolupracovali. Jak už to ale v jeho případech bývá, má zásluhu také na její devastaci z posledních let. A o jeho hraní na nejnižší pudy veřejnosti ve funkci prezidenta je snad zbytečné se zmiňovat.

■ **Co jste si pomyslel, když jste v roce 2001 viděl premiéra Miloše Zemana a tehdy širší veřejnosti málo známého majitele Agrofertu Andreje Babiše, jak si připíjejí při příležitosti privatizace Unipetrolu? Jako bývalý ministr financí jste o Babišovi pravděpodobně ledacos slyšel.**

Tehdy jsem si pomyslel, že jde o jeden z podivných privatizačních případů éry opoziční smlouvy. Ta spočívala především v tom, že sociální demokracie nebude otevírat žádné podezřelé kauzy z doby předchozích vlád a ODS na oplátku umožní ČSSD vykompenzovat si pocit krivdy, že nebyla v devadesátých letech „u toho“. To, že lidé jako Vlastimil Tlustý nebo Miroslav Macek pomáhali aktivněji, to už byl jen určitý bonus. Co se týče privatizace Unipetrolu, další vývoj můj prvotní pocit potvrdil. Andrej Babiš si díky krytí ministra průmyslu Miroslava Grégra

a jeho náměstkyně Milady Vlasákové nastavil fungování Unipetrolu tak, aby vyhovovalo jeho firmám, a nakonec od koupě odstoupil. Podobně postupoval třeba v případě firmy Explosia. Takže to, že jsem si nemyslel nic dobrého o jeho podnikatelských metodách, platilo už tehdy. Ale že vstoupí do politiky – a navíc takto uspěje – mne v žádném případě nenapadlo. Když už se tak ale stalo, nebyl žádný důvod se domnívat, že se v politickém životě bude chovat jinak než v podnikatelském. A tento odhad se potvrzuje.

■ **Co si mám představit pod tím, že tehdejší představitelé ODS Miroslav Macek a Vlastimil Tlustý pomáhali aktivněji?**

Vyjadřil bych to zhruba tak, že doba opoziční smlouvy byla ekonomicky velmi zajímavá pro dvě politické strany, které díky ní fakticky vládly, a kromě toho také pro řadu jedinců uvnitř a kolem těchto stran. Zároveň je ale nutné říct, že v tomto směru se ODS i ČSSD od této etapy své historie v zásadě odstříhly. Lidé, které mám na mysli, už v těchto stranách nejsou nebo alespoň nezastávají důležité funkce.

■ **Jak s odstupem času pohlížíte na roli Václava Havla v polistopadové politice? Vnímáte ji dnes jinak než třeba v polovině devadesátých let, kdy jste se stal místopředsedou ODS, jejíž šéf měl s prezidentem Havlem poměrně napjaté vztahy?**

Václav Havel byl ohromným symbolem změny režimu a respekt k němu převládá i uvnitř ODS. Byl ale také v mnoha věcech týkajících se praktické politiky vizionářský až snílkovský, měl velké pochopení pro levicovou politiku, a to všechno samozřejmě vyvolávalo střety s politikou ODS. Vyhrocení vztahu k němu ale bylo spíše otázkou osobní revnivosti Václava Klause a jeho určitého žárlení na Havlův mezinárodní věhlas. Pro spravedlnost dodejme, že Klaus byl na oplátku noční můrou Václava Havla a jejich vztah byl napjatý oboustranně. To byla velká škoda devadesátých let – kdyby místo tohoto vzájemného napětí došlo k větší synergii mezi Havlovým morálním étosem

a Klausovým technokratickým tahem na branku, mohly se události vyvíjet jinak. Ale dějiny neznají žádné kdyby, a proto jsou dnes oba symbolem zcela protikladných pohledů na svět a politiku. A pohled Václava Havla právě v současné době v české veřejné debatě nesmírně chybí.

■ **Pokud se zpětně podíváte na českou transformaci po roce 1989, napadá vás něco podstatného, co se mělo udělat jinak?**

Napadá mne toho tolik, že by to vydalo na samostatný rozhovor či článek. Ale tak už to bývá, že při pohledu zpět víme mnohem lépe, co jsme kdy měli udělat... Pokud zůstaneme u ekonomické transformace, vidím dvě hlavní chyby. První byla ta, že se na privatizaci málo podílely velké zahraniční firmy, jako byl Volkswagen. Tuto strategii prosazoval premiér první české vlády Petr Pithart s ministrem průmyslu Janem Vrbou, ale po volbách v roce 1992 vyhrála strategie kupónové privatizace a české cesty. Na obhajobu této strategie je ale třeba říct, že proti zahraničnímu, zejména německému kapitálu panoval v zemi značný odpor a myšlenka vybudování českého kapitálu měla své racionální jádro a podporu veřejnosti. Výsledkem ale bohužel bylo příliš mnoho vlastníků typu Václava Junka, Vladimíra Stehlíka nebo Lubomíra Soudka (*svého času majitelé Chemapolu, Poldi Kladno a Škody Plzeň – pozn. red.*).

■ **Co bylo tou druhou chybou?**

Nedostatečná regulace kapitálového trhu. Existence investičních privatizačních fondů mohla být transformací ku prospěchu, ale naprosté nerozlišování mezi majetkem správce fondu a podílníků bylo do nebe volající a vedlo k obráně milionů lidí, kteří do fondů vložili své peníze a akcie. A nejde jen o Viktora Koženého a jeho Harvardské investiční fondy – mnoho největších současných českých majetků vzniklo podobným způsobem. Tady vidím i svou osobní spoluzodpovědnost, protože v době, kdy po změnách volali předseda ODA Jan Kalvoda a další, jsem neodhadl vážnost situace a považoval to spíše za politickou hru uvnitř vládní koalice. Následky byly bohužel značné.

■ **Nedávno jste pomáhal KDU-ČSL s ekonomickým programem. Kdybyste byl jejich členem, doporučili byste lidovcům, aby usilovali o integraci středopravicových stran? Nepřipomíná vám neochota těchto subjektů spojit se proti Babišovi svým způsobem vývoj Čtyřkoalice, která doplatila na vnitřní spory?**

Myslím, že situace se od dob Čtyřkoalice významně změnila. Objevila se totiž nová témata, která dávají případnému obdobnému uskupení mnohem jednoznačnější možnost definovat, jakou politiku vlastně zastává a čím se liší od jiných. Témata jako vztah k EU, k autoritářským stranám typu Alternativy pro Německo nebo polského Práva a spravedlnosti, k Rusku, ale i mnoho otázek domácí politiky – řešení epidemie exekucí, sociální politika, modernizace školství, ekologické otázky a další – jsou oblastmi, kde se potkává většina voličů KDU-ČSL, STAN i TOP 09. Mnozí z nich však váhají před každými volbami, koho z této trojice do urny hodit, a ovlivňuje je také obava o to, aby se tam vybraná kandidátka vůbec dostala. Chápu, že situace KDU-ČSL je složitější, protože má z těchto stran nejpevnější jádro a nejdelší tradici. Přesto je však zjevné, že s tímto jádrem se není možné dostat přes nějakých šest, maximálně sedm procent, zatímco v širším uskupení by své programové priority mohla prosazovat také, a s mnohem větší silou.

■ **Čtyřkoalice se štěpila i na osobě lídra. Nehrozí něco podobného i dnes? Vidíte mezi současnými politiky liberálního tábora někoho, kdo by se lídrem spojených středopravicových sil mohl stát?**

Tento tábor nyní potřebuje dva lídry. Jednoho, který bude spíše intelektuálně zaměřený, méně polarizující a částečně přijatelný i pro skupinu lidí, která dnes volí Zemana a Babiše. Takový představitel by měl být kandidátem na prezidenta. Jedním z adeptů na tuto roli je podle mne Pavel Fischer. Druhým typem lídra je člověk, který by dokázal překonat rozpory uvnitř tohoto tábora – které jsou přitom spíše osobní a organizační než názorové – a postavil se do čela sjednocené kandidátky

v příštích sněmovních volbách. Ten by měl být naopak dostatečně bojovný, umět jít do tvrdých středů, mít zkušenosti organizační i z vyšších funkcí. V tomto směru je vyložených kandidátů méně, ale věřím, že za ty téměř tři roky, které do voleb zbývají, se objeví.

■ **Sjednocení středopravicových sil prosazoval před posledními volbami Miroslav Kalousek. Dokonce nabízel, že by sám nekandidoval. Jeho tehdejší argumenty pro spolupráci zněly logicky. Nezdá se vám, že prodělal stejně jako Václav Klaus zajímavý politický vývoj, leč tím správným směrem?**

Miroslav Kalousek udělal v politice řadu chyb, ale to udělá každý, kdo v ní působí takhle dlouho. Proto si myslím, že jeho hlavní chybou možná bylo to, že z ní alespoň na čas neodešel a nenechal pozapomenout na různé problémy, které si s ním veřejnost – ať už právem, či neprávem – spojuje. V každém případě je pravda, že schopností formulovat názory, rétorickým projevem, nasazením, vtipem a řadou dalších vlastností je dnes nejviditelnější postavou opozice zejména proti Andreji Babišovi. Ale politika v tomto není spravedlivá a nedůvěru velké části veřejnosti se jemu – a tím pádem ani uskupení,

kteří bude reprezentovat – bohužel zřejmě překonat nepodaří.

■ **V posledních letech se na Západě mluví o „umírání“ liberální demokracie. Zmiňování jsou v této souvislosti politici jako například Donald Trump, Viktor Orbán nebo u nás právě Andrej Babiš. Vnímáte slábnutí demokracie jen jako přechodnou záležitost, která brzy pomine?**

Vnímám tento vývoj jako velkou hrozbu pro západní civilizaci a jsem přesvědčen, že to je hlavní politický střet současnosti. Jistě existují významné rozdíly mezi demokratickou pravíci a levicí, ale to, co je dnes spojuje, je mnohem podstatnější. Jedná se o respekt k otevřenému světu a ke spolupráci mezi zeměmi, důraz na společnost fungující na základě hledání kompromisu a hry podle pravidel, ochotu přijímat menšiny a odlišnosti a o odpor k autoritativnímu vládnutí. Z tohoto pohledu je velkým neštěstím zvolení Donalda Trumpa. USA byly vždy, přes veškeré možné výhrady, hlavní oporou demokracie, lidských práv a volného trhu ve světě. To, že v této složité době mají v čele člověka, kterému jsou tyto hodnoty v lepším případě lhostejné, činí současnou situaci ještě mnohem nebezpečnější.

■ **Sledujete situaci ve Venezuele i dalších státech Latinské Ameriky. Vidíte tam nějaké podobné trendy ve vývoji demokracie jako na Západě, nebo je to úplně jiný svět a každé přirovnání tu kulhá?**

Srovnávat lze samozřejmě jen do určité míry, ale pokud jde o Venezuelu, ale také Nikaraguu, Bolívii a některé další země, mají tamní problémy jeden společný rys, který je hrozbou i pro státy Evropy. Latinskoamerické autoritativní režimy byly instalovány a udržují se u moci kromě jiného kvůli tomu, že se vládnoucí skupině podařilo zlikvidovat nebo ovládnout demokratické instituce. Týká se to zejména soudů, médií a volebních rad, které hrají zásadní roli při organizaci voleb. To by mělo být zásadním varováním pro Evropu například při pohledu na země jako Maďarsko či Polsko. Rozdíl je potom v tom, že v Latinské Americe tyto režimy ztrácejí na síle, zatímco v Evropě – a do jisté míry i v USA – tyto tendence spíše sílí.

■ **Maďarský premiér Viktor Orbán hlásá neliberální demokracii. Může být podle vás demokracie neliberální? Je to ještě vůbec demokracie?**

Viktora Orbána jsem kdysi potkával na mezinárodních setkáních Mladých křesťanských demokratů a obdivoval ho pro jeho odvahu před rokem 1989. Jeho přerod z odvážného bojovníka proti autoritě v autoritářského vládce je pro mne stejnou záhadou jako přerod Václava Klause z bojovníka za svobodný trh v bojovníka za Putinovy zájmy ve světě. Demokracie v současném podání obou z nich je demokracií okleštěnou a odsouzenou k degeneraci. Neliberální demokracie je stejný oxymoron jako „svobodný uvězněný“ či „zamrzlý tekutý“ – možné je jen jedno, nebo druhé. Je možné být neliberálním, ale pak nejste demokratickým, a naopak. A která z těchto tezí vyhraje, je to, o co jde dnes v Evropě i jinde nejvíce.

Dnešní česká realita: premiér Andrej Babiš a prezident Miloš Zeman.

Foto: vlada.cz

Tomáš Fošum

Jeden oligarcha vládne všem

Viktor Orbán není jenom premiérem, ale pravděpodobně i nejbohatším člověkem v Maďarsku, byť mu oficiálně téměř nic nepatří. Jeho jmění mu však nejspíš spravují lidé, kteří jsou mu odkázáni na milost a nemilost.

Často slycháváme, že Česko je jedinou zemí v Evropské unii, jejíž premiér vlastní média. Ve skutečnosti je ale spíš jediným unijním státem, jehož ministerský předseda vlastní média přímo nebo přes svěřenský fond. Mediální impérium Andreje Babiše však představuje jenom zlomek toho,

Viktor Orbán a Andrej Babiš mají rádi média pod svou kontrolou.
Foto: vlada.cz

co nějakým způsobem kontroluje, řídí a pravděpodobně z velké části také vlastní maďarský premiér Viktor Orbán.

Ten z vládní pozice přes své podřízené plně ovládá veřejnoprávní média, když v konečném důsledku rozhoduje i o tom, co budou vysílat. Jeho moc se opírá i o masmédia vlastněná jemu blízkými oligarchy. Navíc existuje velice důvodné podezření, že sám Orbán patří mezi největší majitele médií v Maďarsku. Jenom je spolu s mnoha dalšími podniky a nemovitostmi vlastní neoficiálně, přes nastrčené osoby.

V Česku se také často varuje před tím, že Andrej Babiš chce omezovat demokracii. Snaží se prý získat kontrolu nad policií a soudy, a tím si zajistit beztrestnost za své podnikání, které je často za hranou zákona. Jestli je to pravda, pak je Maďarsko zemí, kde se plány podobné těm Babišovým už dávno staly realitou. A to dokonce v míře, o které se pravděpodobně českému premiérovi ani nesní, když náhodou spí.

Díky tomu, že má Orbán pod palcem prokuraturu, policii, státní aparát, všechny demokratické kontrolní instituce i drtivou většinu médií, je dnes v Maďarsku velice těžké se něco jistého dozvědět o jeho skutečných majetkových

poměrech. Nepočtená zbývající nezávislá média přinesla množství nepřímých důkazů a indicií, že majetek vydávaný za vlastnictví někoho jiného ve skutečnosti patří maďarskému premiérovi a jeho rodině. Sám Orbán by tak byl nejvýznamnějším oligarchou

a nejbohatším mužem Maďarska. Nezvratné důkazy ale chybí, protože možnosti novinářů jsou omezené a jakoukoli součinnost státních orgánů lze předem vyloučit. A to navzdory tomu, že mnohé z toho, co souvisí s Orbánovým majetkem, leží daleko za hranicí zákona.

Maďarský sen

Přelom roku přinesl dvě události, které dobře ilustrují současné poměry v Maďarsku. Na konci prosince časopis *Forbes* zveřejnil nový žebříček nejbohatších Maďarů. První místo sice nebylo příliš velkým překvapením, ale i tak stojí za pozornost. Díky majetku v hodnotě 381 miliard forintů (asi 30,6 miliardy korun) ho totiž obsadil Lőrinc Mészáros, jenž ještě před pěti lety v seznamu padesáti nejmajetnějších lidí země vůbec nefiguroval.

Dříve vlastnil skromnou topenářskou firmu, které ještě před deseti lety hrozil krach. Pak se však stal sponzorem a později i manažerem fotbalového klubu ve dnes již legendární obci Felcsút, již pak dokonce osm let jako starosta vedl. Vesnice s necelými dvěma tisíci obyvatel se nachází nedaleko Budapešti. Známou se stala díky tomu, že v ní premiér Orbán strávil část svého dětství a vlastní zde pozemek a dům. Dnes má Felcsút svou fotbalovou akademii a luxusní stadion, jehož kapacita je skoro dvojnásobkem počtu obyvatel vsi. Toto hřiště se tyčí na konci Orbánovy zahrady. Maďarský premiér totiž miluje fotbal a léta byl i jako vrcholový politik registrovaným hráčem Felcsútu.

Sblížení s Orbánem vneslo do Mészárosovy podnikatelské kariéry zásadní zvrat. Začal získávat jednu veřejnou zakázku za druhou, ve velkém skupoval nemovitosti, firmy, hotely i média. Do jeho majetku patřila například mediální firma *MediaWorks*, která vlastnila většinu v Maďarsku dříve velice čtených regionálních deníků. Loni převzal i jednu ze dvou velkých komerčních televizí TV2. Mnohá z těchto médií ke konci minulého roku formálně daroval nově zřízené *Středoevropské tiskové a mediální nadaci* (CEPMF) kontrolované Orbánovými blízkými. Mimochodem, podobně jako u majetku jiných vládě blízkých oligarchů i pro Mészárosova média platilo, že se držela nad vodou nebo dokonce vykazovala značný zisk jenom díky tomu, že byla různými cestami, například prostřednictvím předražené inzerce, permanentně dotována z veřejných peněz.

Skromný muž z lidu

Mészárosův majetek rostl a stále roste závratným tempem. Podle *Forbesu* se jenom za poslední rok ztrojnásobil. Internetové noviny *Index.hu* přitom už v roce 2017 sarkasticky upozornily na to, že kdyby se jeho jmění i v budoucnu rozšiřovalo stejným tempem, bude v roce 2024 nejbohatším mužem planety.

Leden pak přinesl další zajímavou zprávu. Firmy patřící Mészárosovi a jeho rodině loni získaly v Maďarsku nejvíce veřejných zakázek. Jejich celková hodnota činila 265 miliard forintů (asi 20,4 miliardy korun). Podle investigativního serveru *Atlatzo.hu* navíc až 93 procent těchto peněz pocházelo z evropských dotací.

Mnohé naznačuje, že právě Mészáros je tou nastrčenou figurkou, která ve skutečnosti jenom spravuje majetek Orbánových. V Maďarsku se totiž šeptá, že Mészárosův majetek, (nebo alespoň jeho výrazná většina) včetně mnoha agrárních podniků a množství půdy ve skutečnosti patří ministerskému předsedovi. A tím pádem je stejně jako v Česku i zde premiér zřejmě největším příjemcem evropských dotací.

Orbán se ke svému pravděpodobnému majetku nejspíš nehlásí nejenom proto, že by byl jako Babiš v permanentním konfliktu zájmů. Mnohem důležitější pro něj je, aby si udržel svůj pečlivě vytvářený image skromného muže z lidu, prakticky puritána, který veškeré své úsilí vždy věnoval pouze službě maďarskému národu. A proto si i přes skoro tři desetiletí ve vrcholné politice údajně nenashromáždil žádné významnější jmění. Podle majetkového přiznání za minulý rok má spolu se svou ženou kromě několika nemovitostí na účtech jenom 742 tisíc forintů (asi 58 650 korun).

Lajosův pád

Mészáros na postu nejvýznamnějším maďarského oligarchy nahradil jiného dřívějšího Orbánova důvěrníka, Lajose Simicsku. Ten podobně jako Mészáros zná premiéra dlouhé roky. Bývalý pokladník a šedá eminence Orbánovy strany Fidesz se s ním seznámil ještě na gymnáziu a velice se sblížili v osmdesátých letech na univerzitních studiích a při zakládání Fideszu. V minulosti vždy dokázal pro stranu a pro svého přítele získat potřebné peníze. Simicskův osobní majetek, nahromaděný s nezanedbatelnou pomocí první Orbánovy vlády v letech 1998–2002, umožnil Fideszu přežít následujících osm let v opozici. Z jeho prostředků se také začala budovat stranická média Fideszu. Simicska byl skoro dvacet let považován za Orbánova nejbližšího spolupracovníka, který z pozadí tahá za nitky. Říkalo se, že je jediným, koho musí premiér respektovat a poslouchat.

A právě to se pravděpodobně Simicskovi stalo osudným. Začal být pro Orbána příliš silným a samostatným, a proto se ministerský předseda krátce po svém návratu k moci v roce 2010 rozhodl jeho vliv omezit. Navíc se kolem Viktora Orbána začali prosazovat jiní oligarchové, z nichž někteří měli na premiéra příbuzenské vazby – například Orbánův zeť István Tiborcz, manžel jeho nejstarší dcery Ráhel. Simicska těmito lidem konkuroval v boji o veřejné zdroje a o evropské dotace. Nemluvě o tom, že majetku a peněz čekajících na přerozdělení bylo stále méně, a konkurenční boj mezi oligarchy se tak vyostřoval.

Do otevřeného konfliktu však premiérové spory se Simicskou přerostly až v roce 2015. Tedy poté, co Orbán vyhrál další volby a začal si být dostatečně jistý svým postavením. Simicska se bránil, vyhrožoval, jím vlastněná média do té doby bezvýhradně podporující Fidesz za-

čala být vůči premiérovi kritická a informovala o různých skandálech vládních politiků.

Kdysi mocný oligarcha ale od počátku tahal za kratší konec. Jeho podnikání bylo vždy postaveno na snadném protekčním přístupu k veřejným penězům. V časech, kdy měl k premiérovi blízko, se stávalo opravdu jenom výjimečně, že by Simicskovy firmy automaticky nevyhrály každou veřejnou soutěž, které se účastnily. Tomu však byl najednou konec a oligarcha rychle zjistil, že dlouhodobý konflikt s premiérem finančně neustojí. Proto se pokoušel jako alternativu k Fideszu podporovat krajně pravicovou stranu Jobbik. Ani tento plán mu však nevyšel.

Když Orbán v minulém roce opětovně vyhrál parlamentní volby a bylo jasné, že zůstane u moci, Simicska obratem hodil ručník do ringu. Doufal už jenom v to, že když se vzdá, bude mu umožněn volný odchod a bude si s sebou moci vzít i svůj již notně ztenčený majetek. Orbán však byl neúprosný. Simicska musel výměnou za beztréstnost velkou část svých firem prodat nebo spíše odevzdat jiným oligarchům, kteří Orbánovi zachovali věrnost. Nemalá část tohoto majetku skončila právě u Mészárose.

Likvidací Lajose Simicsky Orbán dokázal, že je jediným pánem Maďarska a že i sebesilnější oligarcha padne, když se proti němu postaví nebo z jakéhokoliv důvodu ztratí jeho přízeň. Ukázal, že ve své zemi nestrpí nikoho, u koho by hrozilo, že by mu mohl přerůst přes hlavu.

Král filmu a hazardu

Jedním z těch, kdo od začátku pochopil tato pravidla hry, byl známý hollywoodský producent Andy Vajna, původním jménem György András Vajna. Ten utekl po potlačení maďarské revoluce v roce 1956 na Západ. Jako producent stál za filmy *Rambo*, *Terminátor II* nebo *Základní instinkt*. I proto na jeho státním pohřbu v Budapešti na konci letošního ledna řečnil Arnold Schwarzenegger.

Po pádu komunismu se Vajna vrátil do Maďarska, přičemž k jeho rozhodnutí opustit Ameriku pravděpodobně přispěly vážné spory s tamním daňovým úřadem. Orbán mu po roce 2010 v podstatě předal moc nad maďarským filmovým průmyslem a státní podporou pro domácí filmy. Vajna se stal vládním zplnomocněncem pro rozvoj tohoto odvětví a se státní pomocí si vybudoval velká filmová studia. Stal se také majitelem několika médií a nejvýznamnějším domácím podnikatelem v oblasti hazardu.

Nebyl úplně typickým oligarchou v Orbánově okolí, neboť ledacos dokázal i vlastními silami, tedy nejen s premiérovou podporou. Jako pán maďarského filmu umožnil vznik několika hodnotných uměleckých děl, která získala různá mezinárodní ocenění. Do určité míry bránil toto odvětví před zásahy nejdivočejších orbánovských ideologů. Výměnou za to však musel i Vajna posloužit, když bylo třeba. Nejlépe se to ukázalo, když jako nastrčená figurka pomohl Orbánovi s využitím polostátních peněz koupit od původního zahraničního majitele již zmíněnou velkou komerční televizi TV2. Pod Vajnovým vedením se tato stanice stala servilním nástrojem politické propagandy, jejíž objektivita se pohybuje někde na úrovni *TV Barrandov*. Ačkoliv tuto propagandu dělá přece jenom mnohem profesionálněji než televize Jaromíra Soukupa.

Peter Morvay

Listování polským volebním kalendářem

Polsko je největší zemí Evropské unie, ve které se letos konají parlamentní volby. Ty především odpoví na otázku, zda bude pokračovat vládnutí strany Právo a spravedlnost vedené Jarosławem Kaczyńským. Její vítězství v prezidentském i parlamentním klání v roce 2015 změnilo směřování státu, a to včetně působení v EU. Společně s visegrádským postojem k takzvané uprchlické krizi přispělo k jinému vnímání střední Evropy. Maďarský přístup k právnímu státu totiž přestal být kvůli změnám, jež Kaczyńského strana provedla v polské justici, výjimečný. Image našeho regionu se otřásla v základech.

Trojí volby v krátkém sledu – evropské na konci května, parlamentní letos na podzim a prezidentské příští rok na jaře – tak mohou buď potvrdit současné panování Práva a spravedlnosti (PiS), anebo předat moc liberálnější opo-

k jejich mnohem výraznějšímu propojení s domácí politikou. Za prvé budou předejrou mnohem důležitějšího souboje na podzim. Za druhé evropská otázka po nástupu PiS k moci více než kdy dříve polarizuje politickou scénu nad Vislou. Důležitou roli přitom hraje řízení s Polskem podle článku 7 Smlouvy o EU kvůli možnému ohrožení právního státu v zemi. Kromě debaty o dalších tématech, jakými jsou migrace či bezpečnost, tak eurovolby budou zřej-

mě určitým referendem o evropském směřování země.

Ihned po květnovém výběru nových europoslanců vypukne kampaň před podzimním parlamentním kláním. Času na vytváření nových aliancí – například na sjed-

nocování opozice – bude již velmi málo. Vítěz voleb do europarlamentu získá určitý bonus a bude snadněji nastolovat agendu politické debaty. Klíčová bude kondice jednotlivých aktérů. Ta byla po celý rok 2018 velmi kolísavá. Právo a spravedlnost na jednu stranu začalo ztrácet iniciativu, kterou si drželo první dva roky svého vládnutí. Na stranu druhou to však v průzkumech voličských preferencí nevedlo k žádným výrazným ziskům opozice. Jak si tedy jednotlivá uskupení stojí na začátku několikaměsíční kampaně?

Ztráta morální převahy

PiS si udržuje podporu mezi 35 až 40 procenty, což z něj nadále dělá pravděpodobného vítěze dalších voleb.

Jeho pověst je však pošramocená. Místy připomíná běžce, kterého sice soupeři zatím nestíhají, ale on sám může vyčerpáním kdykoliv zkolabovat. Vládnoucí straně škodí série skandálů posledních měsíců. Vše začalo zkraje roku 2018 při rekonstrukci vlády zlatými padáky pro odcházející ministry. Následoval korupční skandál šéfa úřadu dozorců nad polským finančním trhem (Komisja Nadzoru Finansowego) Marka Chrzanowského, jehož do funkce nominovalo právě PiS. Na začátku tohoto roku pak list

Vrátí se exministři za Občanskou platformu k moci? Zleva: Tomasz Siemoniak, Grzegorz Schetyna, Ewa Kopacz a Bartosz Arłukowicz. Foto: Wikimedia Commons/Adrian Grycz

zici podobně jako v roce 2007, kdy se po dvou letech vlády Jarosława Kaczyńského ujala kormidla Občanská platforma s Donaldem Tuskiem v čele.

Při prognóze dalšího vývoje na polské politické scéně je důležité vzít v úvahu čas konání a kontext jednotlivých voleb. První kolem budou volby do Evropského parlamentu (EP). Účast v nich bývá i na polské poměry extrémně nízká – v letech 2004, 2009 a 2014 se pohybovala mezi 20 až 25 procenty. Tentokrát ale pravděpodobně dojde

Gazeta Wyborcza uveřejnil nahrávky rozhovorů Jarosława Kaczyńskiego, ve kterých s developerem licituje o výstavbě věžáků v centru Varšavy.

Nejedná se o aféry, jež by stranu zcela položily. Právo a spravedlnost tím ale ztrácí morální převahu nad svými soupeři. Jedním z pilířů jeho programu bylo přesvědčení, že polská třetí republika (III Rzeczpospolita) vzniklá po roce 1989 umožnila ve svých orgánech přetrvat různým patologiím z éry komunistického Polska. Instituce jako média, soudy a veřejnou správu je proto podle strany třeba rekonstruovat, přičemž i to byl důvod jejich „obsazení“ po roce 2015. Po sérii skandálů už Kaczyńskiego étos nevypadá tak věrohodně.

Navíc na polské pravici proti sobě stojí různé osobnosti a skupiny. Jediný, kdo je dokáže opanovat, je právě Jarosław Kaczyński. Různé rivality – například mezi premiérem Mateuszem Morawieckým a ministrem spravedlnosti Zbigniewem Ziobrem – mohou ale vládnoucímu táboru ještě způsobit řadu problémů. Nejistotu mezi polskou pravici musela také vnést šílená vražda primátora Gdaňsku Pawła Adamowicze, po které se na Právo a spravedlnost jakož i na jím řízenou veřejnoprávní televizi snesla kritika za vnášení radikalismu do společenské debaty.

Klíčovou otázkou pro volby roku 2019 bude to, zda Kaczyński znovu získá podporu nad rámec konzervativního jádra čítajícího kolem 25 procent voličů. Zatímco v roce 2015 mu pomohlo znechucení z dlouho vládnoucí Občanské platformy, touha po změně i naděje na lepší sociální podmínky, které jeho strana slibovala, nyní se o tyto pilíře bude moci opírat jen částečně. Právo a spravedlnost již úspěšně realizovalo velkou část svého sociálního programu, a to aniž by se zhroutily veřejné finance. Tomu přirozeně nahrává ekonomický růst a dobré investiční klima v zemi. PiS už se nebude moci tolik opírat o aféry a unavené městské voliče, a bude tak spíše cílit na příjemce sociálních benefitů. Svoji rétoriku bezesporu zjemní a přes vznik nového politického hnutí kolem silně konzervativního a mediálně vlivného redemptoristického kněze Tadeusze Rydzka se zatím nezdá, že by stálí voliči PiS našli lepší nabídku na pravé části politického spektra.

Je ale zřejmé, že se ani v 2019 nepodaří Kaczyńskému naplnit jeho ústřední cíl – získat ústavní většinu a změnit Polsko od základů. Vzhledem k jeho věku (bude mu sedmdesát) i rozmlískám uvnitř strany to možná bude jeho poslední šance, aby dal vzniknout *Polsku našich snů* (*Polska naszych marzeń*), jak zní titul knihy shrnující jeho politickou koncepci.

Stará versus nová opozice

Pokud označíme kondici vládnoucího Práva a spravedlnosti jako přinejmenším kolísavou, pak o opozici nelze říci nic jiného. Lídrovství již definitivně převzala Občanská platforma, na kterou se stále více nabaluje skomírající strana Moderní (Nowoczesna) i její voliči. Výhodou Platformy je politická zkušenost a slušné zázemí, které loni na podzim upevnilo dobré výsledky v místních a regionálních volbách. Na druhou stranu ji reprezentují stále stejné tváře. Předseda Grzegorz Schetyna pravděpodobně doufá, že voliči pragmaticky usoudí, že Občanská platforma představuje jedinou reálnou alternativu vůči

vládě PiS a přikloní se k ní bez ohledu na to, kdo a s jakou pověstí ji reprezentuje. Otázkou ale zůstává, zda se voliči budou chtít vrátit do starých časů. Platforma se od volební porážky v roce 2015 příliš nezměnila a zejména v programové oblasti tahá v souboji s vládou za kratší konec.

Iniciativu jí může sebrat nová strana Jaro (Wiosna) vedená charismatickým Robertem Biedronem. Bývalý primátor Słupsku se stylizuje do role polského Emmanuela Macrona a přichází s nabídkou politické formace odštěpené od polarizovaného soupeření Občanské platformy a Práva a spravedlnosti. Ačkoli je Biedroňova popularita vysoká – a to zejména mezi liberálními městskými voliči – těžko bude moci překonat limity dané tím, jaký program prosazuje. Jeho liberálně levicové postuláty těžko přesvědčí konzervativní elektorát Práva a spravedlnosti.

Biedroň tak logicky čelí obviněním, že tříští síly opozice. To je do určité míry pravda. Na druhou stranu může ale právě podobný subjekt přesvědčit kromě mladých, liberálních voličů z větších měst, kteří by pro Platformu hlasovali jen se skřípěním zubů, jestli vůbec, i emočně uvažující elektorát toužící po jakékoli změně. V Polsku se ve volbách vždy dařilo novým fenoménům podivuhodného tvaru těžícím z osobnosti silného lídra. Vzpomeňme Sebeobranu vedenou Andrzejem Lepperem, hnutí pod taktovkou Janusze Palikota (Ruch Palikota) a v neposlední řadě uskupení Kukiz 15.

Skutečnost, že si právě lídr posledně zmíněné strany, rocker Paweł Kukiz, udržel navzdory rozpadajícímu se poslanceckému klubu a své slabé vyhraněnosti ve sporech mezi vládou a opozicí slušnou popularitu, pak zvyšuje jeho šance na zopakování úspěchu z roku 2015. Podobně nejasné je to, jestli se comeback podaří postkomunistickému Spojenectví demokratické levice (SLD), které v roce 2015 ze Sejmu vypadlo. Svůj profil strana nezměnila a množství nostalgiků, kteří by SLD volili, se podle průzkumů veřejného mínění pohybuje kolem pěti procent. Nic jistého nemá ani Polská strana lidová (PSL). Její předseda Władysław Kosiniak-Kamysz je sice vnímán jako nejméně polarizující představitel opozice, to ale k výraznému úspěchu nestačí. Lidovci se tak mohou nadále spoléhat především na své disciplinované voliče.

Na podzim lze rozhodně čekat napínavý souboj. Připomeňme si, že v roce 2015 získalo Právo a spravedlnost jen těsnou parlamentní většinu a podobně mohou dopadnout příští volby. Navíc je pravděpodobné, že volby do Evropského parlamentu skončí – podobně jako loňské volby regionální – bez jasných vítězů i poražených. Občanská platforma a Právo a spravedlnost se mohou sobě výsledkově přiblížit, ovšem kartami zamíchá nástup Biedroňova Jara. Horká fáze kampaně před parlamentními volbami pak připadne na období, kdy se bude skládat nová Evropská komise, a v plném proudu budou jednání o novém víceletém unijním rozpočtu. Atmosféra polských voleb tak bude slyšet i v evropské politické aréně. V neposlední řadě se v Polsku čeká na návrat Donalda Tuska, jemuž končí mandát předsedy Evropské rady, a spekuluje se o jeho kandidatuře na prezidenta země.

Vít Dostál

Ukrajinské volby: Petro a Julija v ohrožení

Ukrajina se chystá na prezidentské volby, které se uskuteční 31. března. Případné druhé kolo se bude konat 21. dubna. Vzhledem ke slabé popularitě současného prezidenta Petra Porošenka a podobným preferencím hned několika kandidátů půjde zřejmě o nejméně předvídatelný výběr hlavy státu od zisku nezávislosti v roce 1991.

Letošní volby drží jedno prvenství, když centrální volební komise oficiálně zaregistrovala čtyřačtyřicet kandidátů. Dosavadní rekord byl při hlasování v roce 2004, kdy se o post prezidenta ucházelo šestadvacet lidí. Tenkrát ovšem kvůli falšování výsledků vypukla oranžová revoluce. Naprostá většina z letošních účastníků ale nemá šanci na úspěch a kandidují kvůli tomu, aby se zviditelnili před podzimními parlamentními volbami. Mnozí z nich jsou navíc takzvaní techničtí kandidáti, jejichž jediným účelem je sebrat pár hlasů některému z favoritů. Letos mezi ně patří například poslanec a zakladatel největšího lyžařského střediska na Ukrajině Oleksandr Ševčenko, který může ve své rodné Ivanofrankivské oblasti ubrat hlasy prezidentu Porošenkovi, nebo Jurij Tymošenko, jehož stejné příjmení i iniciály mohou zmást voliče Julije Tymošenko.

Mezi kandidáty je hned šestnáct poslanců různých parlamentních frakcí, mezi něž náleží také bývalá premiérka Julija Tymošenko, šéf Radikální strany Oleh Ljaško či oligarcha a bývalý gubernátor Doněcké oblasti (březen až říjen 2014) Serhij Taruta. Za pozornost stojí i kandidatura někdejšího předsedy parlamentu (1994–1998 a 2006–2007) a bývalého lídra Socialistické strany Ukrajiny Oleksandra Moroze, exšéfa tajné služby SBU (2006–2010 a 2014–2015) Valentyna Nalyvajčenko či úspěšného primátora Lvova (od roku 2006) Andrije Sadového. Ukrajinští nacionalisté se tentokrát shodli na jediném kandidátovi, kterým je bývalý místopředseda parlamentu (2012–2014) Ruslan Košulynskij.

Zmiňovaný Oleksandr Moroz je rekordmanem v počtu kandidatur. Startoval totiž ve všech prezidentských volbách od roku 1994 s výjimkou těch posledních v roce 2014. V letech 1994 a 1998 navíc neměl ke zvolení daleko, neboť skončil se slušným výsledkem 13,33 procenta, resp. 11,29 procenta hlasů na třetím místě. Již potřetí kandi-

dují Julija Tymošenko a bývalý ministr obrany (2005–2007) Anatolij Hrycenko. K proruským kandidátům spojeným s režimem bývalého prezidenta Viktora Janukovyče se řadí Jurij Bojko, který dvakrát působil jako ministr energetiky a poté jako vicepremiér ve vládě Mykoly Azarova (2012 až 2014), a rovněž Oleksandr Vilkul, jenž byl dalším vicepremiérem v Azarovově kabinetu. Otevřeně proruský a zcela v souladu s kremelskou propagandou vystupuje také poslanec za Opoziční blok (nástupce Janukovyčovy Strany regionů) Jevhenij Murajev.

Komik jako alternativa

Z průzkumů veřejného mínění publikovaných na začátku února vycházejí jako tři hlavní favorité Julija Tymošenko, Petro Porošenko a herec a komik Volodymyr Zelenskyj, přičemž první z nich v poslední době preference spíše klesají a druhým dvěma rostou. Za nimi jsou s odstupem, ale stále ještě s teoretickou šancí dostat se do druhého kola Jurij Bojko a Anatolij Hrycenko.

Samotný postup ovšem příliš mnoho neznamená. Například současný prezident Porošenko a Julija Tymošenko mají proti sobě velmi silný negativní elektorát, který jim může v případném druhém kole podrazit nohy. U obou platí, že by ve finálovém souboji měli jisté vítězství

snad jen v případě, kdyby jim čelil Jurij Bojko. Ten má sice poměrně slušnou základnu na jihu a východě země (v některých regionech až šestnáct procent), ale prakticky nulovou podporu ve zbytku Ukrajiny, který je sice méně lidnatý, ale má tradičně vyšší volební účast. Například v Haliči se pohybují jeho preference jen kolem jednoho procenta.

Naopak komik Zelenskyj bude zřejmě pro oba velmi těžkým soupeřem. Do karet mu hraje to, že velká část Ukrajinců hledá alternativu vůči současným politikům. Navíc v porovnání s ostatními favority proti němu stojí malý negativní elektorát. Zelenskyj má víceméně rovnoměrnou podporu po celé Ukrajině s výjimkou západních oblastí, kde jsou jeho preference o něco nižší. Za pověst alternativy vůči systému z velké části vděčí nesmírně

Petro Porošenko a Bartoloměj I. podepsali v listopadu 2018 dohodu o spolupráci mezi Ukrajinou a Konstantinopolským patriarchátem.

Foto: president.gov.ua

populárnímu komediálnímu seriálu *Sluha národa* (pro české diváky je dostupný s anglickými titulky na portálu YouTube), který se začal vysílat v roce 2015. V něm hraje učitele dějepisu Vasyla Holoborodka, jenž se shodou náhod stane ukrajinským prezidentem. Poprvé se spekulace o možné Zelenského kandidatuře objevily na podzim 2016 v souvislosti s uvedením stejnojmenného celovečerního filmu, který na základě seriálu vznikl.

Církevní otec Petro

Podle informací nevládní organizace Česno mají zdaleka nejdražší kampaň Petro Porošenka a Julija Tymošenka. Současný prezident v ní oproti situaci před pěti lety sází na poměrně konzervativní rétoriku. Zatímco po Majdanu bylo jeho hlavním heslem „Žít nově“, tentokrát se na předvolebních plakátech jako první objevil slogan „Armáda, jazyk, víra“. Tím se Porošenko odvolává ke svým rolím vrchního velitele ukrajinské armády, jež stále bojuje v Donbasu proti Ruskem stvořenému „povstání“, a iniciátora vzniku autokefální Pravoslavné církve Ukrajiny nezávislé na Ruské pravoslavné církvi.

Její zrození je skutečně do značné míry zásluhou prezidenta Porošenka, který to náležitě využívá ve své předvolební kampani. Poté, co 6. ledna získala nová pravoslavná církev takzvaný tomos, tedy dokument formálně uznávající její nezávislost, zahájil jakousi „tomos tour“ po ukrajinských regionech, kde dokument podepsaný konstantinopolským patriarchou Bartolomějem I. představoval. V souvislosti s tím se také objevily billboardy, na kterých je prezident s hlavou nové církve metropolitou Epifanijem. Právě tato propagace budí určité kontroverze. Poměrně nejasná ukrajinská legislativa totiž umožňuje tvrdit, že se nejedná o součást kampaně před prezidentskými volbami, ale jednoduše o informaci o významné události.

Slábnoucí Julija

Julija Tymošenko rozjela velmi populistickou kampaň se sliby typu „snížím ceny plynu o polovinu“. Oficiálně ji zahájila velkolepým sjezdem v kyjevském Paláci sportu, který je největší krytou halou v zemi. Odehrál se symbolicky 22. ledna, tedy v Den jednoty Ukrajiny, kdy se připomíná sjednocení Ukrajinské lidové republiky a Západoukrajinské lidové republiky z roku 1919 (šlo o pokus o vytvoření nezávislého státu po bolševické revoluci a rozpadu Rakousko-Uherska).

Na sjezdu Juliji Tymošenko podpořil první ukrajinský prezident Leonid Kravčuk. Poněkud kuriózní bylo naopak vystoupení patriarchy dnes již zrušené pravoslavné církve kyjevského patriarchátu Filareta, který na scéně vyzdvihl jejího protikandidáta Porošenka za angažmá ve věci ukrajinského pravoslaví. Každopádně expremiérce v posledních týdnech evidentně dochází dech. Není schopná se ve veřejném prostoru prosadit se svou agendou, čemuž odpovídají i klesající preference.

Pokud jde o třetího favorita Volodymyra Zelenského, ten se prozatím projevuje spíše chaoticky a z jeho veřejných vystoupení (obzvláště nedávného rozhovoru s bulvárním novinářem Dmytrem Gordonem) je patrné, že nemá o některých zásadních problémech pří-

liš ponětí. Jeho odpovědi na otázky ohledně NATO či konfliktu s Ruskem byly velmi naivní a fakta ověřující portál *VoxUkraine* v nich odhalil zásadní rozpory. S tím souvisí absence propracovanějšího volebního programu (se žádostí o pomoc s jeho sepsáním se na začátku ledna obrátil na veřejnost). To se snaží částečně napravit až v poslední době, kdy například navázal stejně jako několik dalších prezidentských kandidátů spolupráci se známým nevládním Centrem pro boj s korupcí. V něm se angažují i někteří poslanci zvolení v roce 2014 z řad občanských aktivistů.

Nedávno také vzbudilo nevoli odhalení Zelenského podnikání v Rusku, o kterém dříve tvrdil, že ho po roce 2014 ukončil. Ukrajínští novináři ale zjistili, že minimálně jedna ruská společnost napojená na Zelenského přes kyperskou firmu stále produkuje filmy. Navíc na jeden z nich získala dotaci od ruského ministerstva kultury, což je dnes na Ukrajině pochopitelně velmi citlivá věc. Po úvodní našťavané reakci se ale Zelenskyj pokusil vše vyžehlit slibem, že se z podnikání stáhne.

Co na to oligarchové?

Poměrně kontroverzní je i vztah Zelenského s oligarchou a druhým nejbohatším Ukrajinцем Ihorem Kolomojským. Právě na jeho televizních kanálech Zelenskyj dlouhodobě působí a Kolomojskyj ho zcela evidentně minimálně nepřímo podporuje (objevují se i hlasy, že se jedná o virtuální projekt jedné mediální skupiny). Ačkoliv ukrajínští oligarchové po roce 2014 ztratili velkou část vlivu, stále drží ve svých rukách převážnou část médií včetně většiny televizních stanic. Díky tomu mají vliv na veřejné mínění. Ten spočívá nejen v otevřené podpoře vybraných kandidátů a vystupování proti jiným, ale i v zamlčování či bagatelizaci některých afér.

Zmíněný Kolomojskyj je především velkým nepřítelem současného prezidenta Porošenka, což dává nepokrytě najevo. Souvisí to s odstraněním Kolomojského z funkce gubernátora Dněpropetrovské oblasti v březnu 2015 a převzetím jeho Privat Banky státem. Proto jeho televizní kanály nyní otevřeně podporují komika Zelenského a expremiérku Tymošenko. Nejbohatší Ukrajinec Rinat Achmetov zase sází spíše na Porošenka, radikála Ljaška a kandidáta Opozičního bloku Vilcula. Zároveň nijak nekritizuje Juliji Tymošenko. Energetičtí oligarchové Dmytro Firtaš a Serhij Lovočkin podporují uskupení spojená s bývalým prezidentem Janukovyčem, ale zároveň nijak mediálně nevystupují proti Petru Porošenkovi a Julii Tymošenko. Viktor Pinčuk, který je mimo jiné zetěm druhého prezidenta Ukrajiny Leonida Kučmy, jako jediný z velkých oligarchů ovládajících média zůstává dlouhodobě politicky neutrální.

Kdo nakonec v prezidentských volbách uspěje, lze nyní jen velmi těžko odhadnout. Průzkumy zatím naznačují, že se bude rozhodovat mezi třemi hlavními kandidáty, ale teoretickou šanci na postup do rozhodujícího druhého kola mají minimálně další dva. Do voleb zůstává poměrně dost času. Proto není vyloučeno, že se ještě do konce března dočkáme leccjakého překvapení.

Michal Lebduška

O co se hraje ve slovenských volbách

V březnu se na Slovensku konají prezidentské volby. Přihlásilo se do nich patnáct kandidátů, z nichž většina nemá reálné šance na výraznější úspěch. Jména některých favoritů pak vyvolávají vážné pochybnosti.

S největší pravděpodobností se o vítězi rozhodne až ve druhém kole, neboť preference žádného z kandidátů se ani zdaleka neblíží padesáti procentům. Průzkumy v době uzávěrky tohoto textu naznačovaly, že finalisté vzejdou z trojice Robert Mistrík, Maroš Šefčovič a Štefan Harabin. Za nimi se umísťovala Zuzana Čaputová, již postupně narůstaly preference.

Z výše uvedených kandidátů pouze Mistrík a Čaputová reprezentují hodnoty liberální demokracie. Oba mají za sebou zajímavý životní příběh a oba by mohli být dobrou

lení tehdejšího premiéra a předsedy strany Směr Roberta Fica hlavou státu. Dnes je ovšem situace jiná. Expremiér Fico nekandiduje, neboť ví, že by zase prohrál.

Pro advokátku a občanskou aktivistku Zuzanu Čaputovou však výše uvedené limity prozatím nemusejí představovat problém. Více než o prezidentskou kandidaturu jí totiž jde o zviditelnění nové strany Progresivní Slovensko, jejíž je místopředsedkyní. Z hlediska své politické budoucnosti tak Čaputová v podstatě nemůže nic ztratit, může jen získat. Její prezidentská kandidatura je totiž součástí kampaně před parlamentními volbami, jež se budou konat nejpozději za rok. Ztratit by mohla jen tehdy, pokud by bez reálné šance na úspěch bojovala o prezidentský

post až do konce a její procenta by Robertu Mistríkovi chyběla k postupu do druhého kola. V takovém případě by právem čelila kritice demokratické veřejnosti, což by poškodilo ambice její strany v parlamentních volbách.

Vědec, chemik a podnikatel Robert Mistrík spoluzakládal v letech 2008 a 2009 stranu Svoboda a solidarita (SaS), ale rychle z ní odešel. Ačkoliv ho dnes toto uskupení vedené Richardem Sulíkem v prezidentské volbě podporuje, Mistrík kandiduje jako nezávislý. Minulý rok se jako jeden z mála vědců otevřeně postavil proti

pochybným způsobům rozdělování unijních dotací na ministerstvu školství a otevřeně mluvil o „eurofondové“ mafii. Nejvyšší kontrolní úřad dal později Mistríkovi za pravdu.

Kdo se stydí za Směr

Pokud se dostane do druhého kola, dost možná se v něm střetne s pragmatickým diplomatem Marošem Šefčovičem. Tento bývalý člen KSČ podobně jako třeba ministr zahraničí Miroslav Lajčák absolvoval Moskevský

Kandidátka na slovenskou prezidentku Zuzana Čaputová.
Foto: Wikimedia Commons/Ivodo

hlavou státu. Shodně je však limituje, že je velká část veřejnosti nezná. Jejich vystupování působí sice důvěryhodně, ale nedokáží vzbudit emoce a nadchnout voliče. Zjevně se tak spoléhají na voličskou racionalitu. Jenže ze zkušenosti víme, že volby značně ovlivňují právě emoce. Před čtyřmi lety Andrej Kiska těžil z toho, že mnoho voličů vedly city i rozum k tomu samému cíli, a sice zabránit zvo-

státní institut mezinárodních vztahů (MGIMO). Tedy školu, která byla známou líhní agentů KGB a z níž vzešly mnohé špičky dnešní ruské tajné služby.

Maroš Šefčovič sice zastává významný post místopředsedy Evropské komise a z tohoto hlediska by mohl být reprezentativním kandidátem, avšak vnitropoliticky ho diskvalifikuje jeho dlouhodobá blízkost straně Směr. Ke všem jejím kauzám během vlád Roberta Fica mlčel. Kandiduje sice jako nezávislý, nicméně tato předstíraná nezávislost je trapná a průhledná. Kvůli kandidatuře ho oslovil přímo Fico. Na banneru, který měl při oznámení startu v prezidentské volbě za sebou, byl jako objednavatel uveden právě Ficův Směr. Sám Šefčovič přiznává, že s touto stranou dlouhodobě spolupracuje. Takže žádná nezávislost. Eurokomisařova neochota přiznat, že je kandidátem Směru, naznačuje, že v této straně cítí, že její vliv už není takový jako v minulosti a hlásit se k ní by mohlo být pro uchazeče o post hlavy státu kontraproduktivní.

Šefčovičovým zvolením by se do prezidentského paláce dostal člověk, který bude sice předstírat nadstranickost, ale ve skutečnosti lze předpokládat, že se bude chovat podobně jako někdejší prezident Ivan Gašparovič. Ten se v kampani v roce 2009 při obhajobě svého křesla podřekl, že je prakticky členem Směru.

Při silně polarizované politické scéně hrozí, že by se do druhého kola mohl dostat někdejší člověk Vladimíra Mečiara a ministr spravedlnosti za ĽS-HZDS v první Ficově vládě Štefan Harabin. Za zmínku stojí nejen způsob vedení ministerstva, který mnozí nazývali „zharabinizováním“ justice, ale také jeho telefonáty s narkobaronem Bakim Sadikim, s nímž si volal v devadesátých letech jako soudce Nejvyššího soudu. Dnes je Harabin oblíbencem konspiračního a dezinformačního prostředí, o jehož hlasy se bude bezpochyby ucházet. Uspěť může i u protestních voličů, kteří si při volbě podobných kandidátů příliš hlavu nelámou. S ultranacionalistickým politikem Marianem Kotlebou, jenž se prezidentských voleb též účastní, se Harabin střetne o nacionalisticky a extremisticky laděné voliče.

Zvláště působí kandidatura předsedy strany Most-Híd Bély Bugára. Asi ani on sám nepředpokládá, že by se mohl dostat do druhého kola. V podstatě mu o to nejde. Jeho kandidatura je jen prostředkem ke zviditelnění strany a mobilizaci vlastních voličů v situaci, kdy se Most-Híd nachází těsně nad hranicí zvolitelnosti.

Bugárovo chování po volbách 2016, jež vyústilo v účast ve vládě se stranou Směr, jeho vyhlídky značně limituje. Svým vystupováním v diskusích potvrzuje, že razí pragmatickou machiavelistickou politiku. Její pomocí pak legitimizuje způsob a styl vládnutí současného koaličního kabinetu, jehož skandály kryje. Když novináři žádají Bugára o jasný postoj k nějaké s vládou spojené kauze, alibisticky se vykrucuje. Říká, že ho to už přestává bavit, případně zaútočí podobně jako Fico, jen v soft verzi. Kritikům vzkazuje, aby nekádrovali, že dané záležitosti nerozumějí, neboť nemají na rozdíl od něho, jenž je v politice roky, zkušenosti. Například setrvávání usvědčeného plagiátora Andreja Danka v pozici předsedy parlamentu je podle Bugára věcí Dankových voličů, nikoliv jeho koaličních partnerů. Jako by dělicí čára neměla vést mezi

etickým a neetickým, mezi dodržováním pravidel a jejich porušováním, mezi politickou kulturou a nekulturností, mezi sázkou na demokratické zásady a jejich pragmatickým vytlačováním na okraj jako nepotřebných rekvizit.

Tříštění hlasů

Bugárova kandidatura bezpochyby splní účel čili držet vlastní voliče v bdělosti, avšak v konečném důsledku odebere hlasy demokratickým kandidátům. Podobnou roli sehraje dlouholetý politik František Mikloško, jenž kandiduje na prezidenta již potřetí a opět bude jen tříštit síly demokratického tábora. V roce 2004 nebyl ochoten odstoupit ve prospěch kandidáta Slovenské demokratické a křesťanské unie (SDKÚ) Eduarda Kukana, který měl reálnou šanci probojovat se do druhého kola. Výsledkem Mikloškovy tvrdohlavosti bylo to, že se do finálového souboje dostali Vladimír Mečiar s Ivanem Gašparovičem, přičemž Kukanovi chybělo k postupu velmi málo hlasů.

Podobně také v roce 2009, poté co jeho podporovatelé rozpoutali kampaň proti Ivetě Radičové, odmítl Mikloško vyzvat své voliče, aby ve druhém kole hlasovali právě pro tuto demokratickou političku. Naopak prohlásil, že její svět není jeho světem, a demotivoval tak konzervativní voliče. Jejich chybějící hlasy pak nepřímo pomohly Gašparovičovi obhájit post hlavy státu.

František Mikloško reprezentuje křesťansko-konzervativní proud, který vidí svět následujícím způsobem: Buď to bude tak, jak si představujeme my, anebo to bude jinak, ale za to už my neneseme zodpovědnost. Tento přístup však představuje hazardování se společností a pokrytecké mytí si rukou. Navíc dělení na křesťany a liberály v podání tohoto proudu je čistě ideologické. Zaráží na něm mimo jiné to, že ignoruje hranici mezi demokraty a autoritáři, případně mezi demokraty a socialisty s komunistickou minulostí. Tentokrát může František Mikloško znovu sehrát roli ve prospěch nedemokratického kandidáta, kterým je nyní Harabin, případně ve prospěch politika blízkého straně Směr. A to je zkrátka od Mikloška nezodpovědnost.

V prezidentských volbách jde totiž o hodně. Problémem současného Slovenska je zejména organizované rozkrádání státu, obsluha oligarchie ze strany vládní moci a v neposlední řadě proruská politická gesta. Směr ovládl generální prokuraturu a má také svého premiéra i ministryni vnitra. Nyní chce dobýt Ústavní soud (viz kandidatura Roberta Fica na post ústavního soudce) a dostat do prezidentského paláce svého člověka. Pokud se mu to povede, bude to znamenat totální ovládnutí klíčových složek ve státě.

Slovensko může mít prezidenta, který bude součástí současné vládnoucí struktury, anebo, což je ještě horší, prezidenta s nedemokratickými způsoby, za kterého se bude mnoho občanů stydět. Slovensko ale stále může mít také hlavu státu, jež bude skutečným pilířem demokracie. Mezi letošními uchazeči o prezidentský post se vhodní adepti najdou.

Marián Balázs

Dvojí zločin v Gdaňsku

V neděli třináctého ledna byl v krásném hanzovním městě při Baltském moři zavražděn populární primátor. Došlo k tomu během nejvýznamnější polské charitativní akce. Útok tak symbolicky mířil rovněž proti ní.

Ředitel Velkého orchestru vánoční pomoci (Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy, WOŚP) Jurek Owsiak stejně jako každý rok i letos zorganizoval celonárodní sbírku, jejímž cílem je podpořit zdravotní péči především o nejmladší pacienty. O rozsahu a významu tohoto projektu svědčí nejlépe fakt, že Orchester za dobu své existence vybral na lékařské přístroje a vybavení již více než miliardu zlotých, tedy v přepočtu přes šest miliard korun. Něco takového nelze přejít pokrčením ramen.

Orchester „hraje“ už dvacet sedm let. Dobrovolníci korzují v radostné, uvolněné atmosféře po ulicích malých i velkých měst a vybírají příspěvky do speciálních barevných plechovek. Každý dárcce dostává jako symbolické poděkování samolepku s červeným srdíčkem – logem Velkého orchestru vánoční pomoci. Zároveň s tím probíhají dražby. Různé upomínkové předměty do nich darují nejvýznamnější politici, sportovci, hvězdy zábavních estrád a další celebrity. V určitém smyslu je účast otázkou cti, jakési elementární lidské slušnosti.

Jurek Owsiak byl dokonce nedávno nominován na Nobelovu cenu míru. To ovšem neznamená, že nemá žádné odpůrce. Výše částky, která se každý rok vybere, sice naznačuje, že za ním stojí většina polské společnosti – protože každý groš se počítá, protože to je možná poslední ozvěna krásné legendy Solidarity... Polské konzervativ-

ně-populistické pravici reprezentované v současnosti vládnoucí stranou Právo a spravedlnost (PiS) však Owsiak od jisté doby leží v žaludku. Kvůli svobodné, hippiesovské atmosféře jeho akcí se mu vyčítá demoralizace mládeže. Rozsah a efektivita WOŚP vzbuzuje závist. Owsiak svými aktivitami totiž konzervativ-

cům nechť bere monopol na morální nadřazenost, což je zjevně deprimuje.

Evidentní jsou také jeho napjaté vztahy s katolickou církví. Propast ležící mezi WOŚP a duchovními dokonale ilustruje to, že stálou součástí festivalu Pol'and'Rock Festival (dříve Przystanek Woodstock), který nadace WOŚP organizuje jako poděkování všem dobrovolníkům i příspěvatelům, je také Kršnova vesnička míru. Něco takového se katolickým hierarchům nemůže líbit, stejně jako fakt, že díky Owsiakovu charismatu nadace WOŚP v médiích poráží na hlavu s církví spojenou charitativní organizaci Caritas.

Hrají téměř všichni

Navzdory různým problémům i útokům pravicově laděných médií Jurek Owsiak rozhodně lidi spíše spojuje, než rozděluje. Jeho akce představuje odedávna jednu z platforem širšího společenského porozumění – a takových je čím dál méně. Toto porozumění má moc překračovat dělicí linie ve společnosti. Pomoc dětem je totiž bez ohledu na politické přesvědčení čímsi samozřejmým a snaha Owsiakovu image zpolitizovat evidentně nemá na výsledky jeho úsilí větší vliv. Ba naopak. V posledních letech sílí

Bohužel ne vždy bývá v Gdaňsku takto krásně.

Foto: Tomáš Fošum

mediální útoky (zejména ze strany veřejnoprávní televize TVP řízené bývalým spin doctorem PiS Jarosławem Kurským) mají opačné účinky. Každý další ročník akce zaznamenává rekordní částky.

V Owsiakově orchestru hraje celé Polsko. Téměř bez výjimky. Lokální štáby koordinující práci dobrovolníků mají nejen všechny velké aglomerace, ale i malá městečka, a dokonce také vesnice. Jen v samotném Gdaňsku letos působilo jedenáct štábů, které vytvářely zázemí pro více než dvanáct set dobrovolníků. Byl mezi nimi i dlouholetý primátor města Paweł Adamowicz se svými náměstky.

Koncerty, setkání, dražby a všechny možné doprovodné akce se konají po celý den. Cíl je jediný – pomáhat. Večer pak přichází čas na tradiční „světélko do nebe“. Je to symbolické zakončení akce. Dražby v tu chvíli ještě pokračují, stále je možné posílat příspěvky převodem a pořád se sčítají vybrané finanční prostředky. Umělci však už sestupují z pódíí a po nebi se míhají ohňostroje a laserové paprsky. Náročná práce dobrovolníků je u konce. Konečně mají čas se ohřát, najíst a radovat. To především. Je to výjimečná chvíle. Chvíle, kdy se všichni zúčastnění na vlastní kůži přesvědčí o tom, že jejich úsilí má smysl.

Rány nožem

V Gdaňsku se světélko do nebe vypouštělo na Uhelném náměstí. Nálada byla jako každý rok skvělá. Navzdory pozdní hodině a chladnému počasí poslouchaly primátora Pawła Adamowicze před pódíem davy místních. „Gdaňsk je štědrý, Gdaňsk se dělí o to, co má. Gdaňsk chce být městem solidarity. Za to všechno vám srdečně děkuji. Za to, že jste na ulicích a náměstích Gdaňsku házeli peníze do kasiček. Že jste pomáhali jako dobrovolníci. Je to nádherný čas sdílení a štědrosti. Jste úžasní a Gdaňsk je to nejskvělejší město na světě! Děkuji vám!“ pronesl primátor. O pár sekund později ležel v kaluži krve. Dostal několik bodných ran do břicha a hrudníku.

Pachatel byl zadržen. Krátce před útokem ho propustili z vězení, kam se dostal za ozbrojené přepadení banky. Stihl ještě zakřičet do mikrofону, že atentát na Adamowicze je jeho soukromou pomstou Občanské platformě. Ironií osudu však v podzimních volbách na post primátora Gdaňsku za Občanskou platformu nekandidoval Adamowicz, ale europoslanec Jarosław Wałęsa, syn Lecha Wałęsy. Adamowicz se totiž s Platformou již před několika lety rozešel.

Po půlhodinovém ožívování byl Adamowicz transportován do nemocnice a podrobil se složité operaci. Zemřel následujícího dne, z bezvědomí se již neprobudil. Mezitím se lidé v celém Polsku scházeli na náměstích, aby v tichosti vyjádřili svůj protest proti násilí a nenávisti. Útok, k němuž došlo v tak specifickém okamžiku, získal obrovský symbolický rozměr. Spolu s Adamowiczem zemřelo jakési *sacrum*. Zdrčený Jurek Owsiak oznámil, že odchází z vedení WOŚP. Následovala obrovská vlna podpory, jež ho přiměla vzít rozhodnutí zpět.

Kdo za to může?

Zatímco většina polské společnosti po vraždě Pawła Adamowicze těžko hledala slova, jimiž by vyjádřila

své pocity, hlavní zpravodajská relace provládní veřejnoprávní televize odvysílala odporně zmanipulovaný příspěvek. V něm ze šíření nenávisti a v důsledku tedy z odpovědnosti za gdaňskou tragédii obvinila politické protivníky strany Právo a spravedlnost. Tatáž zpolitizovaná televize přitom ještě donedávna bez kapky studu vedla proti Pawłu Adamowiczovi systematickou kampaň plnou obvinění a urážek, kterou připravovala půdu pro loňské podzimní komunální volby.

Bylo by neobjektivní tvrdit, že za nenávistnými verbálními útoky v polském veřejném prostoru stojí pouze jedna strana politické barikády. Zároveň je ale třeba konstatovat, že k jazyku rozdělování a symbolického odpírání práva názorovým protivníkům promluvit, který navazuje na totalitární tradici, má mnohem blíže řada politiků vládního tábora. Ani dnešní polská opozice se však podobných chyb nevystříhala. Následky takového stylu veřejné diskuse mohou být tragické. To se samozřejmě netýká jen Polska a Stefana W., vraha Pawła Adamowicze. Připomeňme českého důchodce a sympatizanta Tomia Okamury Jaromíra Baldu, jenž se snažil vykolejit vlaky, přičemž chtěl, aby podezření padlo na „islámské teroristy“.

Šokující úpadek standardů společenské diskuse ve střední Evropě je však možná až druhořadým problémem, na což v kontextu událostí v Gdaňsku nedávno upozornil významný polský spisovatel Stefan Chwin. Zdrojem nenávistných projevů s tragickými důsledky je podle něj konflikt, který se dotýká tak hlubokých otázek, že ho v podstatě nelze urovnat. Jedná se o střet nejen v rámci Polska, ale i v ostatních zemích regionu – konflikt stoupenců proevropské liberální demokracie a tábora, který akceptuje více či méně autoritativní formy vlády. Je mimořádně obtížné říci, zda ještě jde o „dětskou nemoc“ středoevropských demokracií, nebo spíše už o „križi středního věku“. Pokud se však Chwin nemýlí, vražda Pawła Adamowicze byla symbolickým okamžikem, kdy jsme vstoupili na velmi nebezpečnou půdu.

Wojciech Hofmański

z polštiny přeložila Anna Plasová

Paweł Adamowicz.

Foto: Wikimedia Commons/DerHexer.

Jadran, sličná prezidentka a stíny minulosti

Čtyřicet let po podpisu Daytonské smlouvy, jež ukončila války provázející rozpad Jugoslávie, se Chorvatsko nachází ve stavu hluboké krize. Již více než deset let jeho ekonomika prakticky neroste, navíc ho sužuje ohromná korupce. Země se rovněž potýká s démony minulosti. Vládnoucí strana Chorvatské demokratické společnosti (HDZ) víceméně otevřeně navazuje na tradici takzvaných ustašů, kteří byli za války spojenci nacistického Německa.

Do Evropské unie vstupovalo Chorvatsko v duchu hesla „útěk z Balkánu“. Abychom tento pohled na evropskou integraci pochopili, musíme se vrátit do devadesátých let. V době války se Srbskem se Chorvaté těšili sympatiím vý-

Chorvatsko sází na spojenectví s USA. Na snímku prezidentka Kolinda Grabar-Kitarović s nedávno zesnulým americkým senátorem Johnem McCainem.

Foto: Wikimedia Commons/Halifax International Security Forum

razné většiny veřejného mínění v západních státech. Pro mnoho Evropanů se stali symbolem války za svobodu. Chorvatsko, které vyhlásilo nezávislost v roce 1991, stálo po podpisu Daytonské dohody (1995) před úkolem vybudovat nový stát. Západ doufal, že se země zanedlouho integruje do euroatlantických struktur. Čekalo se, že podobně jako Slovinsko rychle splní evropské standardy.

Těžké časy s „otcem národa“

V prvních letech nezávislosti se Chorvatsko v souladu s očekáváním rychle rozvíjelo. Už v roce 1997 tam znovu začal naplno fungovat turistický ruch. Hotely u Jadranu, jež se v době války využívaly jako střediska pro uprchlíky, se znovu naplnily návštěvníky z ciziny. Symbolem aspirací mladého státu se stalo otevření nové dálnice spojující Záhráb se Splitem a Zadarem. Zároveň se ovšem první roky

samostatnosti nesly ve znamení budování autoritářského systému Franja Tuđmana. Těžko lze zpochybňovat zásluhy prvního prezidenta na vzniku státu. Ovšem už během balkánských válek soustředil ve svých rukou velkou moc a takřka diktátorským stylem ovládal stát. Vytvořil se kolem něj kult jakéhosi otce národa.

Tato situace pokračovala i po válce. Ačkoliv existoval v zemi systém více stran, ve skutečnosti se veškerá moc nacházela u prezidenta Tuđmana a jeho Chorvatského demokratického společenství. Některé průzkumy dokonce uváděly, že úroveň dodržování lidských práv je v Chorvatsku nižší než v Srbsku pod vedením Slobodana Miloševiče. Vedle Tuđmanova uctívání vznikl též kult válečných hrdinů. Ani v době míru tak nedošlo ke zklidnění nacionalistických nálad. Na jednu stranu vlna patriotismu pramenící ze získané nezávislosti pomáhala udržovat nadšení při rekonstrukci válkou postižené země. Na stranu druhou pocit národní hrdosti představoval pohodlnou záminku pro omezování lidských práv i demokracie.

Chorvatské demokratické společenství (HDZ) navíc vytvořilo systém korupčních vazeb, který dodnes nepříznivě ovlivňuje chod státu. Nelze ale popřít, že v prvních letech samostatnosti Chorvatsko udělalo důležité kroky v modernizaci země i integraci s euroatlantickými strukturami. Nikdy později už nepanovala v zemi tak dobrá nálada a tolik entuziasmu jako při budování státnosti. Nabízí se zde mimochodem otázka, zda Chorvatsko devadesátých let trochu nepřipomíná dnešní Ukrajinu. Také v jejím případě boj za nezávislost vyvolal sympatie značné části

světové veřejnosti, kterou ale zároveň zneklidňuje nárůst nacionalistických nálad v zemi.

Vlekoucí se usmíření

Zdálo se, že po Tuđmanově smrti v roce 1999 zakončí Chorvatsko poválečnou konsolidaci a přejde na plně demokratický režim. Tuto naději povzbuzovala skutečnost, že v roce 2000 se dostala k moci Sociálnědemokratická strana (SDP). Její vlády (2000–2003 a 2011–2016) se pokoušely o chorvatsko-srbské sblížení. Zejména spolupráce se srbským prezidentem Borisem Tadićem (2004–2012) a jeho Demokratickou stranou přinesla řadu smířlivých gest. Ta dávala naději, že onen pověstný balkánský sud s prachem byl zneškodněn. Válka pro obyvatele bývalé Jugoslávie samozřejmě stále představuje trauma. Pokud se vůbec povede dosáhnout trvalejšího usmíření, bude

to ještě dlouho trvat. Nicméně na přelomu první a druhé dekady 21. století oba národy ušly velký kus cesty k mírovému soužití, když se začaly obnovovat mezilidské vztahy mezi Chorvaty a Srby.

Sociálnědemokratické vlády ovšem nedokázaly vyřešit strukturální problémy Chorvatska. Namísto oligarchie spojené s HDZ vybudovaly vlastní oligarchický systém. Ekonomika zůstala přeregulována, když řada nepotřebných předpisů, které mimo jiné ztěžovaly zakládání nových firem, brzdila hospodářský rozvoj. Počáteční optimismus nahradilo rozčarování z podoby nového státu. Naděje mnohých se proto upíraly ke vstupu do EU, který měl podpořit turistický ruch a dát nový impuls chorvatské ekonomice.

Rušivé tóny

Avšak ani po pěti letech od přistoupení k EU Chorvatsko stále nezaznamenalo výrazný hospodářský vzestup. Zemi znovu vládne HDZ, z jehož řad pocházejí premiér i hlava státu. Právě prezidentka Kolinda Grabar-Kitarović se stala vizitkou země v zahraničí. Chorvatská reprezentace nadchnula svým výkonem na loňském mistrovství světa ve fotbale. Skvělá země, půvabná prezidentka, krásné pobřeží Jadrana – tak nějak nyní může vypadat obraz Chorvatska ve světě.

Jenže čím důkladněji se zaměříme na dění v tomto státě, tím více otazníků vyvstává. HDZ se totiž podobně jako třeba Polsko nebo Maďarsko nebrání kontroverzním změnám v právním systému. Chorvatsko má být jižní odnoží koridoru pro přepravu zkapalněného plynu (LNG) ze

Spojených států do Evropy. Takzvaný Lex LNG, tedy zákon o výstavbě terminálu na ostrově Krk, bohužel mnoho vypovídá o právní kultuře současných chorvatských vládců. Tento zákon porušuje ekologické normy, zavádí kontroverzní vyvlastnění majetku, láme unijní legislativu. Nelze vůbec vyloučit, že jej nakonec zruší Evropský soudní dvůr. Pokud jde o zahraniční politiku, není bez zajímavosti, že Kolinda Grabar-Kitarović i vláda pod vedením HDZ vytvářejí obraz své země jako věrného spojence USA v Evropě. Zde vyvstává jistá analogie s polskou vládou strany Právo a spravedlnost.

V Chorvatsku také trvá spor o nedávnou historii. Současná moc otevřeně navazuje na dědictví fašistického hnutí, jež neslo jméno Ustaša a hlásilo se ke katolictví. Za druhé světové války se s pomocí nacistického Německa dostalo k moci a vytvořilo loutkový chorvatský stát, jenž se oddělil od tehdejší Jugoslávie. Režim pod vedením Ante Paveliće se dopustil řady zvěrstev na Srbech, které mimo jiné věznil v nechvalně proslulém koncentračním táboře Jasenovac. Tyto vzpomínky stále představují bolestnou ránu ve vztazích se Srbskem. Na vytváření kultu kolem Ustašy se dnes významně podílí prostředí fotbalových fanoušků. Kontroverze vyvolává také napojení současné vlády na katolickou církev. Výjimkou nejsou homofobní postoje. Přesto Chorvatsko zůstává turistickou perlou Evropy i zemí vyvolávající sympatie, obzvláště v Česku. Doufejme, že konečně využije velký potenciál, který bezpochyby má.

Łukasz Kołtuniak

z polštiny přeložil Tomáš Fošum

Komunální Polsko aneb politika podle Biedroně

Polský exposlanec Robert Biedroń založil nedávno novou stranu, která se jmenuje Jaro (Wiosna). Loni na podzim vydal také knihu, kterou lze považovat za jeho politický program. Zvolil pro ni příhodný název: *Nová kapitola (Nowy rozdział)*.

Jelikož Robert Biedroń (*1976) v úvodních pasážích knihy popisuje svou minulost a i později na ni často odkazuje, je dobré ji zmínit také tady. Již za studií politologie v Olštýně (Olsztyn) se veřejně angažoval, především ve prospěch LGBT osob. Po roce 2000 několikrát neúspěšně kandidoval za Svaz demokratické levice (SLD). Uspěl až v roce 2011, kdy byl již jako veřejně známý aktivista zvolen poslancem polského Sejmu za antiklerikální hnutí Ruch Palikota vedené Januszem Palikotem. V historii polského parlamentarismu se stal prvním přiznaným homosexuálem v dolní sněmovně.

Lavička před radnicí

V prosince 2014 ho zvolili starostou Słupsku v Pomořském vojvodství. V loňských komunálních volbách se rozhodl funkci neobhajovat a doporučil za sebe svoji dosavadní zástupkyni, jež také nakonec zvítězila. Biedroń odmítl spekulace, že se chystá v roce 2020 kandidovat na

polského prezidenta, a začal budovat své levicově liberální hnutí.

Působení v čele stotisícového města poblíž Baltu je pro Roberta Biedroně při vytváření vlastní image klíčové.

Sám sebe v knize líčí jako pracovitěho starostu, který transparentně oddlužil jedno z nejvíce zadlužených měst v Polsku. Svou schopnost empatie dokládá na příkladu, jak před radnicí nechal postavit červenou lavičku, kde diskutoval s obyvateli města. Představuje se jako pokrokový politik, jenž jezdí na kole, zavádí ve městě zelenou energii, přivádí nejen investory, ale i umění do ulic. Na své působení ve Słupsku klade podstatě větší důraz než na léta strávená v Sejmu. Lituje toho, že nezačínal svoji politickou kariéru na lokální úrovni, ale že vstoupil bez zkušeností rovnou do parlamentu.

Méně město tvoří základ politických koncepcí Roberta Biedroně, který proti běžnému dělení na Polsko A (západní, bohatší a liberálnější část země) a Polsko B (východní a chudší) nabízí „Polsko malých vlastí“. Proti „Polsku solidárnímu“ (heslo strany Právo a spravedlnost před volbami v roce 2005) a „Polsku liberálnímu“ (spojovanému s Občanskou platformou) staví „Polsko komunální“.

Změna má podle něj vycházet zdola, od obyčejných lidí, jejichž hlas dosud často nebylo adekvátně slyšet. Z diskuzí s nimi má vznikat politický program. Zde Biedroń mluví nejčastěji o ženách, starých lidech a mladých rodinách. Několikrát zmiňuje i handicapované (ve Słupsku se někteří úředníci naučili znakovou řeč) a jejich opatrovníky.

Kościszko i Hillary

Kniha *Nová kapitola* ideově čerpá z teorií sociologů Zygmunda Baumana a Macieje Gduly a politologa Rafała Matyji, jenž píše o nutnosti nabídnout alternativu konfliktu mezi stranami Občanská platforma a Právo a spravedlnost (PiS).

Pro někoho možná překvapivě se Biedroń v knize nejčastěji odvolává na pokrokového rebela z přelomu 18. a 19. století Tadeusze Kościszka, ze žijících osobností několikrát zmiňuje Hillary Clintonovou. Biedroń často kritizuje současnou polskou vládu pod vedením PiS Jarosława Kaczyńskiego. K předchozím kabinetům Občanské platformy je shovívavější, když například chválí někdejší premiérku Ewu Kopacz.

Za jednu z chyb polské politické scény považuje nízký počet mladých poslanců v Sejmu. Mezi největší problémy, které (nejen) polští politici neřeší, Biedroń řadí klimatickou změnu, příliš silné korporace v čele s Googlem, Facebookem a Amazonem a také robotizaci.

Polsko si Biedroń představuje jako decentralizovaný stát, kde by část státních úřadů sídlila mimo Varšavu. Chce, aby bylo Polsko sekulární zemí: odmítá současné financování výuky náboženství na školách státem a hodlá znovu vyjednat konkordát s Vatikánem. Na školách by se podle něj měla vyučovat sexuální výchova. Antikoncepce má být volně dostupná. Biedroń by též umožnil sňatky osob stejného pohlaví.

Potrestat viníky z PiS

Při správě státu se mají více využívat a financovat neziskové organizace (například při péči o postižené), do zdravotnictví by Biedroń směřoval více peněz. Nezbytné reformy čekají také vzdělávací systém a soudnictví. Exstarosta Słupsku dává za vzor finské školství, důraz klade na síť kvalitních vysokých škol. Tváří tvář hodně diskutovanému sporu o soudní reformy prováděné současnou vládou se autor *Nové kapitoly* pochopitelně věnuje také podobě právního státu. Opatření PiS vůči justici chce zrušit a jejich autory potrestat. Soudní moci je podle něj třeba vrátit její nezávislost. Zároveň považuje za nutné přetíženým soudům ulevit. Jejich činnost by zrychlilo například zavedení smírčích řízení. Resortu spravedlnosti by odlehčily programy veřejně prospěš-

ných prací pro lidi odsouzené za méně závažné prohřešky. Naopak přísně trestat se mají znásilnění a domácí násilí.

Jeho ekonomický program je mixem liberálních a zelených řešení. V hospodářských tématech podle Biedroně polský stát nemá žádný plán – do některých oborů investuje, v jiných sám podniká, v dalších je zase klientem. V některých odvětvích pak vůbec není přítomen. Biedroń naznačuje privatizaci početných státních podniků. Stát nemá podle něj vymýšlet cíle produkce (viz elektrické automobily premiéra Mateusza Morawieckého), ale vytvořit dobré prostředí pro podnikání. Je nutné změnit i systém pobídek pro investory – ti napříště nemají být lákáni nízkými mzdami. Polsko se také nemá bránit migraci. Kromě kulturního obohacení to autor zdůvodňuje i nedostatkem pracovníků. V energetice navrhuje Biedroń řadu zelených řešení. Především jde o postupný odchod od uhlí, a to jak zavíráním dolů, tak i přechodem k obnovitelným zdrojům energie. Z důvodu smogu chce Robert Biedroń snížit počet aut v ulicích měst, k čemuž dopomohou i poplatky za vjezd do jejich center. Energetická bezpečnost má být důležitou agendou Evropské unie.

Volba evropského prezidenta

Právě EU a její reforma představuje jednu z klíčových pasáží knihy *Nová kapitola*. Evropská unie je v autorových

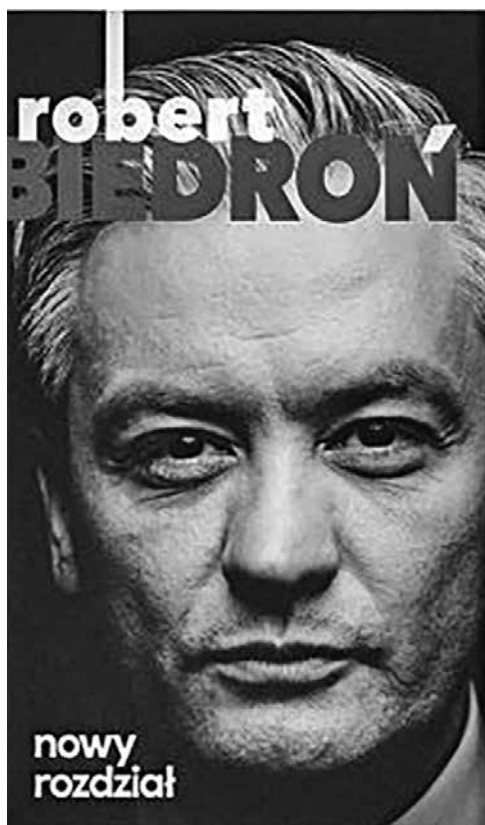
očích nejenom instituce k přidělování dotací, ale také nástroj k prosazování lidských a zaměstnaneckých práv. Biedroń navrhuje demokratické reformy Unie, například přímou volbu evropského prezidenta a dalších vysokých unijních úředníků. Změnit se má i dotační politika – peníze mají jít přímo příjemcům bez prostřednictví národních států. K těmto úvahám Biedroně vede současný spor Polska s Evropskou komisí kvůli ohrožení právního státu nad Vislou. Autor výrazně varuje před sankcemi proti Polsku, které by podle něj vedly k snížení důvěry v evropský projekt. Za omezování nezávislosti justice se mají potrestat přímí viníci, nikoliv celá polská společnost.

Robert Biedroń se vůbec nevyjadřuje ke spolupráci s USA, zato řeší Rusko, s nímž podle něj není možná kooperovat, dokud bude narušovat hranice sousedních států. Biedroń chce naopak rozvíjet vztahy s Ukrajinou. Čína podle jeho názoru představuje pro Polsko šanci, ale zároveň

také velké ohrožení, proto je lepší s ní spolupracovat na platformě EU. Nezapomíná ani na Česko a Německo, s nimiž podle Biedroně může Polsko vytvořit středoevropské centrum inovací.

Jan Škvrňák

Biedroń, Robert: *Nowy rozdział*, Warszawa 2018

Když v zimě přijde Jaro

Na začátku letošního roku se polská názorová média hned dvakrát stala poněkud monotematickými. Poprvé tomu bylo po vraždě gdaňského primátora Pawła Adamowicze, kdy v rámci boje mezi dvěma tábory vypukl trapný festival vzájemného obviňování se z morální odpovědnosti za tuto tragédii a víceméně neúspěšných pokusů získat z ní politický kapitál. Těžko říci, která strana barikády se chovala méně zdrženlivě. Každopádně nehlouběji se vrylo do paměti neobjektivní vysílání veřejnoprávní televize kontrolované vládou strany Právo a spravedlnost.

postupně přebírá Občanská platforma. Zatímco PSL stojí vůči kabinetu PiS ve skutečné opozici, populistické hnutí vedené Pawłem Kukizem zaslouženě získalo označení provládního doplňku. Volební preference těchto dvou stran tvoří dohromady 15 až 20 procent. Při sestavování vlády po příštích volbách mohou být tyto hlasy klíčové.

Tento festival sice rychle pominul, ale nejspíš nikdo si nenamlouval, že se výzvy k umírněnosti a k ovládnání se přicházející z nejvyšších mocenských kruhů nějak odrazí v realitě všedního dne.

Obzvláště když uklidnění emocí není v zájmu ani jedné strany. Výrazné rozdělení polské společnosti na široce chápané liberály pod křídly opoziční Občanské platformy (PO) a sociální konzervativce pod praporem Práva a spravedlnosti (PiS) totiž garantuje zachování statusu quo. V něm mají představitelé obou táborů své místo jisté a nemusejí se příliš trápit vyhlídkami na kariéru mimo politiku. Sázka na antagonismus ve společnosti je tedy všeobecně a vědomě využívaným nástrojem k uspořádání politické scény. Zároveň oba hlavní hráči – PiS a PO – doposud úspěšně hlídali, aby k volební hostině neusedl někdo příliš hladový. Drobky zbyly pro několik menších uskupení, která plnila čestnou funkci doplňku, případně křoví.

Robert Biedroń. Foto: Wikimedia Commons/Adrian Gryczuk

Alespoň donedávna tomuto scénáři vše nasvědčovalo. Jenže začátek roku přinesl vedle výše zmíněného vzájemného obviňování se kvůli vraždě gdaňského primátora daleko zajímavější

show. Jednalo se o několik hodin trvající inauguraci nové strany Jaro (Wiosna), jejímž lídrem je charismatický exposlanec, bývalý starosta Słupsku a aktivista LGBT Robert Biedroń. Na kongrese ve varšavské hale Torwar se setkala několik tisíc jeho příznivců, kteří neváhali investovat do zakoupení vstupenky. Ještě před zveřejněním názvu i jmen nejbližších Biedrońových spolupracovníků dávaly průzkumy veřejného mínění nové straně dokonce dvoucifernou podporu. To samozřejmě nemohlo ujít pozornosti novinářské obce.

Jak si ale vysvětlit tak velké nasazení provládních i opozičních médií? Klíčové je zřejmě to, že je Biedroń velice nebezpečný nejen pro dvě dominující politické síly. Ty z pochopitelných důvodů vynaloží hodně ener-

gie, aby toto nebezpečí co nejrychleji zpacifikovaly.

Příchod nového hráče

Téměř patnáct let fungoval tento takřka dvoustranický systém dokonale. Přizpůsobila se mu rovněž mainstreamová média, v nichž se daly čím dál tím hůře najít věcné analýzy a objektivní komentáře. Oba tábory se zakopaly ve svých pozicích a podnikaly na nepřátelské území rychlé výpady pro informace o aférách, pomluvy a tajné nahrávky. Novináři tak získávali to, co mají nejvíce rádi, když usilují o vyšší sledovanost nebo tištěný náklad.

V posledních volbách se kromě „velké dvojky“ dostaly do parlamentu také Polská strana lidová (PSL), hnutí Kukiz'15 a strana Moderní (Nowoczesna). Posledně jmenovaný subjekt se de facto rozpadl a jeho poslance

Těžký soupeř

Pro vládnoucí Právo a spravedlnost znamená Wiosna konkurenci v tolik zdůrazňované péči o „běžného občana“. Sociálně populistický program PiS současně získal levicového konkurenta, jehož návrhy jsou nesrovnatelně věrohodnější než ty, které předkládají liberálové z Občanské platformy. Zároveň Biedroń není obtěžkán balastem jiných levicových uskupení – nemá postkomunistické kořeny jako Spojenectví demokratické levice (SLD) a nepoužívá sebestřednou rétoriku velkoměstské inteligence typickou pro stranu Spolu (Razem). Navíc může

úspěšně zabojovat o tu část elektorátu Práva a spravedlnosti, pro niž jsou sociální záležitosti podstatně důležitější než světonázorové otázky, a tak udržování jednoty trůnu s oltářem pro ně nemá větší význam.

Právě Biedroňovy jednoznačné požadavky na dalekosáhlé omezení role a privilegií katolické církve se mohou stát výraznou pobídkou pro osoby, které dosud podporovaly Občanskou platformu jako nejmenší zlo. Na konzervativní kořeny této strany však voliči nezapomněli. Její pokusy vylepšovat svůj obraz pomocí zařazení bezprizorních středolevých politiků na kandidátku (zájem je především o dobře placená místa v Evropském parlamentu) jsou tak často vnímány jako neautentické. Nemají totiž prakticky nic společného s jejími činy během dvou volebních období, kdy byla u moci. Když k tomu přidáme ještě proevropský kurz Wiosny – jenž se samotnému Biedroňovi zdá tak samozřejmý, že mu na zakladatelském kongresu nevěnoval speciální pozornost –, tak Občanská

platforma ztrácí exkluzivitu na předvádění se pod praporem pokroku, což do té doby ráda činila.

Rozbití monopolu „velké dvojky“ je pro Roberta Biedroňe nepochybně nejdůležitější složkou jeho politického paliva. Koncepce třetí cesty opřená o autentické levicové a laické sociální citění ho vystavuje frontálním útokům ze všech stran. Spektakulární zahájení činnosti svědčí o ohromném potenciálu nového uskupení, ale současně vyvolává zásadní otázky ohledně výběru expertů a promyšlené marketingové strategie. Pro Biedroňe totiž skončila doba hájení, v níž se v rámci konzultací s občany mohl bezstarostně setkávat s potenciálními voliči po celé zemi. Nyní bude program Wiosny rozebrán na prvočinitele – bezpochyby o hodně důkladněji, než se stalo kdykoliv předtím u jiné strany. Robert Biedroň ho bude muset obhájit.

Wojciech Hofmański

z polštiny přeložil Tomáš Fošum

Vzniká v Evropě superstát?

Po odchodu Britů se v Evropské unii zvýší vliv Francie a Německa. Obavy z dvojbloku, jenž si v EU prosadí všechno, co bude chtít, u některých posílila Čááská smlouva, kterou 22. ledna 2019 podepsali francouzský prezident Emmanuel Macron a německá kancléřka Angela Merkelová. Je tento strach oprávněný?

Pomíňme konspirační teorii webu *Aeronet*, že jde o úspěch francouzského a německého zednářstva, jehož potomci pohřbili bílou evropskou civilizaci, chystají dvourychlostní Evropu a ty, kdo se nepodřídí, zničí. Zabývejme se tím, zda skutečně v utajení vzniká evropský superstát, jak internetový deník *Echo24* komentoval po dva roky otevřeně připravovaný dokument dostupný na webu francouzského i německého ministerstva zahraničí.

Šestnáctistránková Čááská smlouva obsahuje spíše velká slova než konkrétní závazky. Týká se to i klíčových věcí, jakou je například společný rozpočet eurozóny prosazovaný francouzským prezidentem. Ten by ho rád viděl ve výši stovek miliard eur. Zde ale jasně vystávají limity smlouvy. Němci jsou Macronovi připraveni odsouhlasit rozpočet eurozóny, ale nenechají ho narůst do významné výše. Je to stejné jako u společných dluhopisů eurozóny, takzvaných eurobondů. Pro Berlín jsou nepřijatelné, protože rozpočtově konzervativní Němci nehodlají pojišťovat z jejich pohledu fiskálně méně zodpovědné „jižany“, pod čímž mají na mysli také Francouze.

Pro srovnání: německý rozpočet loni skončil už popáté přebytkem, tentokrát ve výši 11,2 miliardy eur (asi 287 miliard korun). Naopak Francie s obtížemi dodržuje evropskými pravidly povolené schodky ve výši tří procent HDP. Prezident Macron se podobně jako kdysi jeho předchůdce Nicolas Sarkozy snažil problémy francouzské ekonomiky řešit. Výsledkem je hnutí žlutých vest, jimž hlava státu nakonec ustoupila. To reálně znamená další „sekeru“ ve francouzských veřejných financích, přičemž může jít až o deset miliard eur (asi 256,25 miliardy korun). K ochotě

Německa se se zemí galského kohouta více provazovat to zcela jistě nepřispěje.

Kancléřka není nadšena

Čááská smlouva má počátek v Macronově projevu na pařížské Sorbonně

ze září 2017. Pronesl ho čtyři měsíce poté, co začal úřadovat v Elysejském paláci. Po sídle francouzských prezidentů se ostatně jmenuje předchozí dohoda, již v roce 1963 podepsali prezident Charles de Gaulle a kancléř Konrád Adenauer. Elysejská smlouva znamenala symbolický začátek takzvaného francouzsko-německého motoru, který dlouhá léta poháněl evropskou integraci. Ať už fungoval dobře, nebo špatně, nikdy se nezastavil, i když v posledních letech dost drhne. Podle kritiků hlavně kvůli menšímu nadšení Angely Merkelové, jež vládne už skoro čtrnáct let. Svůj vliv má také rostoucí rezervovanost části kancléřčiny CDU/CSU vůči dalšímu posilování evropské integrace.

Role Německa v ose Paříž–Berlín přitom od jeho sjednocení v roce 1990 sílí. Na evropskou integraci mělo největší vliv Německem podporované a Francií spíše trpěné východní rozšíření v roce 2004, které výrazně změnilo rovnováhu sil v Evropě. Podobně jako ji nyní mění brexit, protože Velká Británie byla od sedmdesátých let jediným členským státem EU, který měl srovnatelné postavení s Francií a Německem.

Síla našeho západního souseda vychází z jeho současné velmi dobré hospodářské kondice. Nejlépe vynikne v číslech. Jde o čtvrtou největší ekonomiku na světě, jejíž HDP má hodnotu čtyři biliony eur. To je více než čtvrtina výkonu celé eurozóny. Oproti tomu hrubý domácí produkt Francie čítá „jen“ 2,8 bilionu eur. I přes strukturální problémy je však Francie stále šestou největší světovou ekonomikou. Hrubý domácí produkt Česka činí něco přes 0,2 bilionu eur.

Po brexitu síla Německa vzroste i v Radě EU, která je v mocenské architektuře bruselských institucí představitelem členských států. Těch zbude po odchodu Velké Británie sedmadvacet. „Pro schválení většinou je potřeba, aby návrh podpořilo alespoň šestnáct států a zároveň státy reprezentující alespoň 65 procent obyvatel. Hlasování bez podpory Německa budou velmi obtížná,“ upozornil nedávno hlavní ekonom České spořitelny David Navrátil. Jednomyslně se v Radě ale stále rozhoduje například o daňových otázkách či migračních kvótách. Česko tedy v těchto důležitých oblastech nemůže nikdo obejít.

Strach z Německa

Moc Německa vyvolává nejistotu, kterou po lednovém podpisu v Cáchách formuloval šéf Evropské rady a býva-

Tyto historické paralely a fobie z Německa nejsou namístě. Jde o demokratický a stabilní stát. Jedná se zároveň o největšího českého obchodního partnera. Jen minulý rok mířila k našim západním sousedům skoro třetina rekordního tuzemského exportu ve výši 3,6 bilionu korun. Přes Německo jsou české firmy také mnohem více napojené na globální ekonomiku, hlavně na vývoz do Číny. Ne jako přímí exportéři, ale jako subdodavatelé pro německé strojaře, kteří působí globálně, a proto mnohem více řeší hrozbu brexitu nebo obchodní válku mezi USA a Čínou.

Různé zájmy

Určitě bude zajímavé sledovat, kam se v budoucnu posunou francouzsko-německé oborové rady. Podle Cášské smlouvy se mají scházet třikrát ročně. Tak jako se zástupci obou států bilaterálně dohadovali doposud. Stejně jako pravidelně koordinuje svůj postup i čtveřice států Visegrádu, jejichž premiéři se scházejí před každým evropským summitem, tedy nejméně čtyřikrát ročně.

Problém lidí, kteří předpokládají, že Francie a Německo vytvářejí evropský superstát, je v tom, že zájmy obou států ztotožňují. Paříž a Berlín chtějí, aby Evropská unie fungovala. Nemají ale stejné zájmy v konkrétních věcech. Ať už jde o výši evropského rozpočtu, jiný pohled na vývoz evropských zbraní do Saudské Arábie po zavraždění novináře Džamála Chášakdžího (Francie chtěla pokračovat) či stavby plynovodu Nordstream 2, který Berlín považuje za svoji prioritu a nehodlá o ní diskutovat.

V jedné věci ale koordinace Francie a Německa budí oprávněné obavy. Po únorovém odmítnutí železniční fúze francouzského Alstomu a německého Siemensu se objevují výroky vysokých politiků z obou zemí, kteří by rádi upravili antimonopolní pravomoci Evropské komise. Snahy budovat evropské šampiony víceméně vylučují, aby se jimi stal někdo jiný než německé nebo francouzské firmy. Menší státy jako Česko by proto měly udělat vše pro to, aby liberální pohled na vnitřní trh zůstal zachován.

To ovšem půjde pouze při větším zapojení naší země do evropské politiky.

Zde se jako vhodná cesta pro Česko jeví rozumná podpora Německa a co největší podpora takzvané Hanzovní ligy, jak se neformálně nazývá sedm států v čele s Nizozemskem. Jejich ministři financí se pravidelně scházejí a vytvářejí alternativu k některým neliberálním návrhům nebo ke společnému rozpočtu eurozóny. „Jsme pro Evropu, euro a spolupráci, ale někdy už EU zachází příliš daleko,“ řekl k tomu nizozemský ministr financí Wopke Hoekstra. Pro Česko by bylo rozhodně smysluplnější zabývat se o podobné iniciativy než po boku Polska nebo Maďarska válčit proti imigrantům a spojovat se s italským šéfem krajní pravice a ministrem vnitra Matteem Salviniem.

Petr Zenkner

Máme se bát spojení německé kancléřky s francouzským prezidentem?
Foto: Wikimedia Commons/ActualLitté

lý polský premiér Donald Tusk. „Dnešní Evropa potřebuje jasný signál od Paříže a Berlína, že jejich snaha zlepšit spolupráci neznamena alternativu Evropě jako celku,“ uvedl. Jak se německo-francouzský úmysl koordinovat své kroky vyvine, pozorně sledují i další menší evropské státy, jako třeba Nizozemsko či Švédsko. Ty mají zájem na tom, aby EU dobře fungovala, a představují v jejím rámci liberálnější proud oproti etatistické Francii a Německu, jež stojí někde na půli cesty.

Pokud mají určité obavy zastánci integrace, je asi logické, že Václav Klaus starší vidí v Cášské smlouvě přímo revizi výsledků druhé světové války. „Ani Německu, ani Francii se Evropu ovládnout nepodařilo, ač se o to Hitler a Napoleon snažili. Nedaří se to ani Evropské unii. Že by mohlo uspět Frankoněmecko?“ napsal bývalý český prezident v *Mladé frontě Dnes*.

Kdo vyhrál ve Studené válce?

O filmu *Studená válka* (*Zimna wojna*) se již napsalo mnoho. Není divu, neboť dílo polského režiséra Pawła Pawlikowského získalo mnoho prestižních ocenění včetně Evropské filmové ceny za nejlepší film a Zlaté palmy v Cannes za režii. Čerstvě se také stalo kandidátem na Oscara, jež získal už předchozí režisérův snímek *Ida* (2013). Nejde zde o mistrovské dílo. Ale je to moudrý, univerzální, nostalgický film, který doufá ve zralost diváka.

Kritici, kteří se zamýšlejí nad fenoménem úspěchu Pawła Pawlikowského (*1957), mluví o vlivu polské a anglické kinematografie na jeho tvorbu. Zmiňují například filmy Wojciecha Jerzego Hasa a Davida Leana. Zdůrazňují také režisérovu představivost a zkušenosti, které jsou spojené s jeho pozoruhodným příběhem.

Většinu svého života strávil Pawlikowski ve Velké Británii, kam emigroval ve čtrnácti letech se svou matkou. Určitý čas pobýval také ve Francii a v Německu. Studoval literaturu a filozofii v Oxfordu, pracoval v televizní stanici BBC, ale nakonec se naplno pustil do tvorby hraných snímků. Po natočení výše zmíněného filmu *Ida* se vrátil do Polska.

Již na počátku své kariéry se živě zajímal o osudy lidí, kteří stojí před těžkým rozhodnutím. V roce 1992 řekl deníku *The Guardian*: „Chtěl bych, aby mé filmy měly charakter antideníků, aby promlouvaly prostřednictvím postav, obrazů, paradoxních situací, aby vyvolávaly údiv a nebyly ploché námětem.“ *Studená válka* dokazuje, že tato režisérova představa platí dodnes.

Krajina z černobílých fotek

Děj filmu začíná na konci čtyřicátých let 20. století v Polské lidové republice. Kamera pozoruje poválečnou krajinu plnou ruin a bláta, kde se musí vše znovu vybudovat. Na pozadí této polorozpadlé reality se rodí láska mezi tanečnicí Zulou (Joanna Kulig) a hudebníkem Viktorem (Tomasz Kot). Ona je trochu drzá venkovská dívka, která má v sobě osobní kouzlo, nějaký boží dar, jenž nejde jen tak vysvětlit. On je zase nadaný pianista s intelektuálními kořeny. Hrdiny pocházející z odlišných světů spojuje lidový soubor Mazurek, ve kterém pracují. Ten odkazuje na jeden z největších a nejvýznamnějších polských souborů zpěváků a tanečníků, který vznikl v roce 1948 a jmenuje se Mazowsze.

Příběh mileneckého páru se odehrává během několika let, a to napříč železnou oponou. I když sledujeme osudy postav v těžkém dějinném období, historie tady záměrně nehraje hlavní roli. „Dějiny se filmem zpravidla špatně sdělují. Historické filmy, které ve své době propagovali komunisté, a činí tak i dnešní vláda, se projevují obyčejně jakýmsi prostoduchým vyprávěním (sdělením), ve kterém jsou hrdinové vylíčení jako loutky bez životní náplně, jsou pouze zobrazením nějaké ideologické teze,“ řekl k tomu režisér letos v lednu listu *Rzeczpospolita*.

Studená válka tak není především vyprávěním o minulých časech, ale o lidech, kteří tehdy žili a kteří si s sebou nesou stigma dějin. Epocha, již tady pozorujeme, připomíná krajinu složenou z černobílých fotek a starých

plakátů. Nicméně Pawlikowski se nesažá nic přikrášlovat. Na jedné straně vytváří nostalgickou atmosféru tehdejšího světa, na straně druhé poukazuje na množství problémů spjatých se životem v komunismu. To je vidět zejména na příkladu Viktora, který se po návratu z Francie zpět domů stává troskou bez šance na důstojnou existenci.

Jedinec, jenž chce v této skutečnosti vytrvat, musí prodat duši ďáblu tak jako předseda souboru Mazurek Lech Kaczmarek (Borys Szyc). Ten, stále elegantní, s úsměvem na rtu, dosáhl všeho, o čem kdy snil. Díky členství ve straně získal moc rozhodovat o osudech druhých. Fakt, že Kaczmarek dostal vše, po čem toužil, však ještě neznamená, že „vyhrál“ život. A tak jsme při odchodu z kina nuceni zamyslet se nad tím, kdo je vlastně v tomto filmu vítězem? Úspěšný kariérista, nebo milenecký pár?

V cizí zemi

Protože *Studená válka* vypráví o povinnosti člověka činit rozhodnutí, která ovlivňují zbytek jeho života, stojí za pozornost část příběhu Viktora a Zuly odehrávající se v Paříži. Pár sice konečně najde své místo v uměleckém srdci Evropy, ale překvapivě ztrácí půdu pod nohama. Jejich vysněná země se stává jen zámekem z písku a společně vydanou desku vnímá Zula jako jakéhosi levobočka. Režisér poukazuje na to, že emigrace je složitější otázkou, než si často myslíme. Nutí jedince opustit své zvyky a jako děcko se učit jiným pravidlům hry. Hlavním problémem není nedostatek peněz nebo samota, ale pocit vykořenění a touhy po tom, co člověk neodvolatelně ztratil.

Viktorovo drama se týká faktu, že zatímco v Paříži jej lidé hodnotí prizmatem emigrace, doma zdůrazňují jeho předválečnou minulost, po které nic nezbylo. Zula oproti svému milenci má v Polsku celý svůj svět – folklorní soubor. Dívka si uvědomuje, že odjezdem z vlasti obětuje daleko více než on. Dokonce se mu snaží vysvětlit, že na Západě nebude pro nikoho nic znamenat. A jak se nakonec ukáže, moc se nemylí.

Historie milenců je holdem rodičům režiséra, který po premiéře řekl: „Vzpomínám si na překvapení, když jsem se poprvé na Západě setkal se svým otcem. V Polsku byl tvrdý, šikovný, ničeho se nebál. V Německu jsem viděl člověka, který byl trochu ztracený, stál v bance před nějakým úředníkem a nevěděl, jak požádat o úvěr a platit daně. V cizím světě a jazyku ztratil sebejistotu, své kouzlo a půvab.“ Samozřejmě že Zula a Viktor nemohli tušit, do jaké míry je jejich identita odvozená z národní historie. Podobnou zkušenost pravděpodobně prožili i rodiče samotného filmaře a také mnozí z nás, kteří jsme opustili svou rodnou zem v jiné době a za jiných okolností.

Láska ve všech podobách

Pawlikowského snímek je ale především variací na milostné téma. Každá z postav (včetně Kaczmarka) prožívá svou lásku jinak a má k ní svůj klíč. Ačkoliv se Zula,

stejně jako hrdinka z *Idy*, nachází na životním rozcestí, hodně se od ní odlišuje. Přestože se rovněž cítí nejistá a ztracená, neutíká, staví se čelem k svému osudu. Kvůli Viktorovi dovede vsadit vše na jednu kartu a rezignovat na své přesvědčení. Láska páru se proměňuje. Je šťastná, tragická i absurdní. Vede po cestě plné vzletů a pádů, rozhodů a návratů. Je dlouhým hledáním toho druhého. Jde o dynamický proces vyžadující odvahu, kterou každý nemá. Režisér vypráví příběh podobný tomu, který prožívali jeho vlastní rodiče, a tak připomíná pokolení lidí, kteří společně s polským prozaikem Wiesławem Myśliwským věřili, že „láska nám není dána jen proto, že jsme se narodili. Za schopnost milovat vděčíme jiným a také naší otevřenosti vůči jiným“.

Mnoho nevyřčeného

Po zhlédnutí snímku se nelze ubránit myšlence, že filmový svět se víc a víc vzdaluje dnešním realitám. Díky hollywoodským filmům a současné popkultuře rádi věříme na stereotypní ideál lásky, který slibuje dlouhotrvající a šťastné manželství. Zároveň v éře postmoderny, v níž žijeme, pozorujeme rozklad tradičních modelů ve jménu individualismu. A protože největší výzvou je dnes sladění vlastních životních tužeb s ideálem romantické lásky, dochází ke střetu a partnerské vztahy jsou velmi křehké. A přece nám *Studená válka* odhaluje, že její smysl je kdesi jinde. Láska, to je nejvyšší stupeň moudrosti, ke které

spějeme celý život, a cena za ni může být velmi vysoká.

Z formálního hlediska je příběh Viktora a Zuly jednoduchý a stručný. Stejně jako u *Idy* používá režisér zkratky, aby se vyvaroval dlouhých dialogů. Důležité jsou jednotlivé záběry a gesta. Po celou projekci filmu má divák pocit napětí, který umocňuje pečlivě vybraná hudba. Na jedné straně zvuk podtrhuje vnitřní rozpoložení postav, na straně druhé vytváří neopakovatelnou atmosféru minulých dob. Pocit nostalgie, který snímkem prostupuje, nekončí se závěrečnými titulky, ale provází nás i při odchodu z kina. Díky formátu 4:3, černobílým kontrastním záběrům a hudební aranži se film pohybuje na rozhraní muzikálu a filmu noir.

Nicméně zůstává tu mnoho nevyřčeného, protože o hrdinech máme málo informací. Chybí chvíle ticha, abychom s každou z figur pobýli déle a o samotě. Pawlikowski se soustřeďuje na citové drama postav a doufá ve zralost diváka, který si sám doplní mezery ve scénáři.

Jedná se o moudrý a naduté intelektuálštiny zbavený film, ale *masterpiece* to není. Část diváků si bude stěžovat na vizuálně vysublimovanou vrstvu, kterou nepozorovaně uniká obsah. Někomu může vadit zkondenzovaná forma snímku. Avšak *Studená válka* bude vždy aktuální. Protože kdo z nás se někdy neocítl na podobné životní křižovatce? Virtuální svět nás před ní neuchrání.

Iwona Łyko

Sametové vzpomínky, sametová saka: Češi a Poláci třicet let poté

Loňské sté výročí vzniku republiky přineslo ve veřejném prostoru spíše tradičnější akce – od vojenské přehlídky po sousedské slavnosti. Jejich charakter byl povětšinou smířlivý. První republika je bezpečně vzdálená, zahalena v závoji nostalgie a pocitu, že i přes drobné problémy představovala pro dva malé slovanské národy zlatý věk. Také letošní kulaté výročí pádu komunismu lze pojmout jako poplácávání se po zádech. Může to ale být i dobrá příležitost kriticky a racionálně zhodnotit uplynulých třicet let.

Postkomunistické státy zdánlivě stály na stejné startovací čáře, ale jak už to tak bývá, některé měly více štěstí. A naše země k nim patřila. Byla ve srovnání se svými severními či východními sousedy bohatší, v čele měla světově uznávaného prezidenta a celkově patřila k ekonomickým premiantům. Začátek kapitalismu byl u nás zdánlivě sametový – bohužel stejně jako tehdejší fialová saka některých rádobypodnikatelů, kteří dodnes těží ze zlatých žil střeoevropského Klondiku.

Pokud si meziválečné Československo spojujeme se silnou vizí a osobností Tomáše Garrigue Masaryka, porevoluční Česko jako by na jakoukoli dlouhodobější vizí své vlastní státnosti postupně rezignovalo. S prezidentem Václavem Havlem mohl člověk nesouhlasit v řadě věcí, ale z nejvyšších státních představitelů to byl pouze on, kdo vnášel do politiky nějaký přesah a nenahlízel na spo-

lečnost jen z ekonomické perspektivy. Právě debata o směřování republiky a její identitě by měla tvořit nedílnou součást oslav třicátého výročí sametové revoluce. Aby vše neskončilo jen u veselice a následné kocoviny.

Dvě různé cesty

Ve srovnání se sousedním Polskem naše cesta k demokracii začala později a odehrála se v daleko kratším časovém úseku. Euforii, kterou u nás prožívali lidé v listopadu 1989, si Poláci zažili již v srpnu 1980. Tehdejší zrod odborové organizace Solidarity, do jejíž řad vstoupilo během necelého roku deset milionů lidí (tedy čtvrtina obyvatel), byl v komunistickém bloku nevídaným masovým protestem. Doprovázel ho pocit, že už je všechno možné a konec režimu se blíží. Bohužel výjimečný stav vyhlášený 13. prosince 1981 tyto naděje přidusil. Poláci tedy čekali téměř deset let. V bývalém Československu nabraly události spád až ke konci roku 1989, ale o to byly změny rychlejší.

Neprošli jsme si na rozdíl od polských sousedů tak tvrdým přechodem ke kapitalismu. Polské „devadesátky“ byly dravější a na dlažbě skončilo mnoho bývalých členů Solidarity, pěšáků v dlouhém boji proti komunismu.

Odtud také zčásti pramení frustrace některých obyvatel – nesouhlas se smířlivým vyjednáváním u kulatého stolu, kde opozice zasedla s komunisty, vedl k prvnímu štěpení. Rána se za třicet let prohloubila. I u nás vede dělič čára často v místech, kde na jedné straně stojí ti, kterým pád železné opony přinesl mnoho možností a oni je využili, a na straně druhé ti, pro něž představuje spíše zklamání a ztrátu jistoty – práce, okolního světa, hranic.

Po třiceti letech je zajímavé srovnat, jakými proměnami prošla česká i polská společnost, v čem se můžeme měřit a také kde můžeme hledat společné příčiny některých problémů. Právě na to se soustřeďuje diskusní cyklus *Večery s reportéry*, který Knihovna Václava Havla pořádá spolu s Polským institutem. Od počátku sloužil spíše jako okno obrácené do světa. Hosty byli totiž především novináři, kteří se dostali do zemí, které sužovaly nebo stále sužují válečné konflikty. Namátkou zmiňme Irák, Afghánistán nebo Gruzii. Hovořilo se též o Turecku, Blízkém východu a mnoha dalších klíčových regionech, které jsou dnes pro světovou politiku zásadní a v jejichž dějinách i aktuálním dění je těžké se zorientovat. Domácí témata se nacházela v menšině. Letos se situace obrátí a reportéři, ale také komentátoři, esejisté nebo filosofové se zaměří na otázky, které jsou palčivé zejména ve střední Evropě, konkrétně pak v Polsku a Česku.

Třicátník se dívá do zrcadla

První diskuse se koná už 27. února a zaštěří ji velké téma – práce. Směr debaty bezpochyby ovlivní její účastníci, reportéři Marek Szymaniak a Saša Uhlová. Proč právě oni? V minulém roce vyšly dvě velmi podobné knihy: v Polsku v nakladatelství Czarne Szymaniakův debut *Urobieni* (Zpracování), v Česku *Hrdinové kapitalistické práce* od Saši Uhlové.

Tvůrčí metoda obou reportérů se lišila. Polský novinář postupoval tradičněji, formou rozhovorů a vlastního sběru dat, česká novinářka volila cestu osobního zážitku – nechávala se zaměstnávat na špatně placených pozicích, kde pracovníci nezůstávají z mnoha příčin dlouho. Oba reportéři ale představili podobné problémy: práci na černo, ponižující přístup k zaměstnancům, nedodržování předpisů, obcházení zákonů, podepisování pracovních smluv či dohod o práci bez možnosti přečíst si jejich obsah. S tím souvisejí i další oblasti – v reportážích se mnohokrát objevuje téma zabezpečení rodiny a jejího udržení. Především jde o výchovu dětí, kterou kvůli časové náročným směnám mnohdy přebírají prarodiče.

V pozadí stojí i komplexnější otázka, již už reportéři nemohli do hloubky zkoumat, ale je pro obě společnosti klíčová. Jedná se u vzdělání a jeho kvalitu, dostupnost a efektivitu, včetně povědomí o vlastních právech a možnostech obrany. Na konkrétních příkladech vidíme, čím je vykoupena pohodlnost nákupů v jakoukoli hodinu a báječný svět levného zboží. Pokud jsou pro nás příliš vzdálení dělníci v Indii, stačí se podívat do nejbližšího supermarketu.

Během letošního roku by se v česko-polských diskusích v Knihovně Václava Havla mělo otevřít více témat. V dubnu se dva komentátoři s filosofickým vzděláním, Dariusz Karłowicz a Petr Fischer, pokusí představit vnímání zásadního fenoménu změny, který se od roku 1989 skloňuje ve všech pádech. Je to změna k lepšímu, nebo k horšímu? Od komunismu ke kapitalismu? Od totality k demokracii? Od cenzury k pluralitě? Od továren a JZD k neziskovkám a biofarmám?

Změna je slovo, které je politicky výhodné – na vlně neokoukanosti se veze řada nových či staronových uskupení. Jeho obsah je ale hlubší, protože si sami pro sebe i v rámci společnosti musíme definovat, odkud jsme vyšli a kam směřujeme. Případně kam chceme směřovat, nebo jsme vědomě i nevědomě směřováni. Změny ve společnosti, a to na úrovni nastavení mezilidských vztahů nebo identity, probíhají v dlouhých časových úsecích. Šok, který zažila naše společnost v roce 1989, zásadně ovlivnil celou její strukturu – od rodiny až po státní správu. V dalších diskusích se tak objeví s tím související témata, jako jsou vnímání soukromého a veřejného prostoru, prohlubující se rozdělení společnosti nebo uzavírání se do myšlenkových ghett a sociálních bublin.

Debaty budou doprovázet názorové texty publikované v různých českých médiích. Česko-polské srovnání tak

Poláci začali bourat komunismus o pár let dříve než my.

Foto: Wikimedia Commons/Włodi

může odhalit, nakolik jsou některé problémy společným dědictvím postkomunistických zemí a nakolik vyplývají ze specifické situace daného státu. Nebude to příliš sameťové vzpomínání, ale tak trochu bolestivý krok do „dospělosti“. Ovšem podívat se do zrcadla ve třiceti je ještě docela snesitelné, horší to bude, až přijde krize středního věku!

Lucie Zakopalová

Autorka je polonistka, působí v Polském institutu v Praze.

Komunisté ničili lidské osudy i místa.

Příběh pátera Stanislava Lekavého a poutního kostela u Zlatých Hor

Sám se za hrdinu nikdy nepovažoval, ačkoliv zdůrazňuje, že jich na své útrpné cestě komunistickými žaláři poznal celou řadu. Osud faráře Stanislava Lekavého je důkazem, že totalitní režimy si své oběti nevybírají pouze na základě aktivní odbojové činnosti. Tento duchovní nakonec svůj osud spojil s místem, jehož se bezcitná ruka režimu také znatelně dotkla.

Občas se může zdát, že křesťanskému disentu se u nás dostává poněkud méně pozornosti než kupříkladu lidem spojeným s Chartou 77. Byly to totiž právě církve, zejména římskokatolická a řeckokatolická, s nimiž komunistická

se mu splní. Dne 26. září 1948 byl odveden k výslechu. Důvod zněl na první pohled poměrně nevinně. Stanislavův spolužák z obchodní školy Otakar Bernátek rozdával letáky odsuzující únorový převrat a neopatrně si do notýsku poznamenal jména lidí, kteří s ním sympatizovali, včetně Stanislava. StB se

na všechny uvedené osoby zaměřila. Mladí kluci si tehdy ještě plně neuvědomovali, čeho je nově nastolený režim schopen. Sám Lekavý dokonce u výslechu neviděl důvod, proč zapírat, že se s komunistickou vládou neztotožňuje.

Na soud čekal ve věznici na brněnském Cejlu, kde se seznámil s dominikánským knězem Jakubem Antonínem Zemkem, který byl vůbec prvním odsouzeným duchovním u nás. Ten režim veřejně kritizoval, pomohl mnoha lidem emigrovat a následně si prošel těmi nejtěžšími komunistickými žaláři. Právě tento výjimečný člověk jako první přivedl Lekavého na myšlenku nastoupit dráhu duchovního.

Po zhruba měsíčním pobytu ve věznici byl Stanislav Lekavý dopraven k soudu v Uherském Hradišti. Rozsudek v něm vyvolal zděšení: jeho jméno v notesu jej mělo stát dva roky života. Zde se také setkal s nechvalně proslulým vyšetřovatelem Aloisem Grebeníčkem. Jakkoliv se sám výsledkům pověstného tyra vyhnul, byl svědkem vynášení mučených těl.

Po krátkém pobytu v Uherském Hradišti

čekal Stanislava v únoru 1949 přesun na Bory a následně do Dolního Jiřetína na Mostecku, kde musel pracovat v hlubinných dolech. Stanislavův otec po roce pobytu syna ve vězení napsal žádost o milost Klementu Gottwaldovi. Stanislava však tento krok velmi pobouřil, neboť jej vnímal jako přiznání své viny. V reakci na to napsal svému kamarádovi, že by ve skutečnosti měli být zavřeni právě ti, kteří jej vězní. Psaní se však dostalo do rukou dozorců. V té době shodou okolností z jiřetínské věznice prchli dva vězni. Jedním z nich nebyl nikdo jiný než převaděč na Západ Josef Hasil (*1924), známý coby „král Šumavy“. Lekavého obvinili z napomáhání k útěku, načež jej čekaly korekce opět v borském vězení. Noc před převozem Stanislava ve vězení bestiálně mučili. Byl fyzicky natolik zbídačený, že od něj druhého dne při transportu lidé odvraceli zrak. Dodnes proto vzpomíná na malou cikánku, která mu do kapsy vložila balíček cigaret. Později právě za tuto dívku z vděčnosti odsloužil svoji první mši.

Tři týdny borských korekcí Stanislavovi velmi podlomily zdraví. Za tu dobu zešedivěl a začal trpět vadou řeči. Nejhorší však byla otrava krve, která vznikla kvůli zanícení

Kostel Panny Marie Pomocné u Zlatých Hor v prosinci 2018.

Foto: Táňa Matelová

vláda Československa bojovala již od února 1948 s cílem co nejvíce eliminovat jejich vliv na společnost. Toho strana dosahovala rušením řádů a řeholí, pronásledováním a mučením kněží či vykonstruovanými procesy. Letos v prosinci uplyne přesně šedesát let od tzv. číhoštského zázraku, v českém prostředí zřejmě nejznámější vraždy duchovního, pátera Josefa Toufara, jehož bestiálně umučili příslušníci StB. Ti, kterým se podařilo estébácká muka a soustavný teror přežít, si fyzické i duševní rány nesli po celý život. Patří k nim i Stanislav Lekavý.

Ze školy rovnou do vězení

Narodil se roku 1930 v Josefově nedaleko Hodonína. Určitý vzor hrdinství mu v dětství poskytl jeho otec, který za druhé světové války schovával ruského zajatce. Odvaha však šla ruku v ruce s přísnou výchovou. Když se jednou chtěl Stanislav po dni stráveném oráním jít konečně napít, otec jej poslal prvně dát koním. Osmnáctiletý mladík si v tu chvíli v rozčilení pomyslel, že by v kriminále bylo lépe.

Tehdy netušil, že neuběhne ani jeden den a jeho „přání“

ran po železných. Lékařskou péči mu odepřeli, proto začal prosit Boha o záchranu života. V noci si rány vykousal, vysál a poté upadl do bezvědomí. Ráno se cítil o poznání lépe. Tato událost Lekavého ovlivnila při výběru jeho budoucího povolání. Kromě fyzického utrpení se mu nejhůře vzpomíná na to, jak při mučení naříkali váleční hrdinové. Tedy muži, kteří se zasloužili o vydobytí svobody, avšak na té „špatné“ straně čili na západní frontě. V říjnu 1949 ho přesunuli do cely, kterou obývalo pětadvacet vězňů, kromě těch politických také několik masových vrahů. Právě zde se Stanislav setkal s další významnou osobností, která mu pomáhala tyto dny přečkat – majorem Reném Černým, jenž se zúčastnil obléhání Dunkerque a který byl v roce 1950 popraven po vykonstruovaném procesu.

V prosinci 1949 Stanislava přesunuli na další nechvalně známé místo, do Jáchymova. Vážil tehdy čtyřicet šest kilogramů, proto si jej nikdo nevybral do pracovní party. Představoval totiž přítěž pro splnění normy, což znamenalo trest v podobě snížení dávek jídla. To poté vedlo k nesplnění dalších norem a v konečném důsledku pak riziko nejvyšší. Nakonec na Lekavého zbyl sadistický vrah zvaný Ursus, který podvyživenému Lekavému paradoxně zachránil život. Bez něj by se mu totiž normu rozhodně splnit nepodařilo.

Cesta ke kněžství

Zdi vězení mohl opustit 26. září 1950. Ani mimo celu se však budoucímu páterovi nežilo lehce. Prakticky nemožné se jevílo nalezení jakékoliv práce. Stanislava propustili vždy, když na něj zaměstnavatel obdržel posudek. Brzy poté, co se mu podařilo získat stálejší místo v cihelně, mu však přišlo předvolání k povinné vojenské službě, a to k jednotkám PTP (Pomocné technické prapory). V rámci služby se tak kupříkladu podílel na výstavbě kravína na Šumavě či letišť na Plzeňsku. Vzhledem k tomu, že Stanislav otevřeně proklamoval svou víru, byli na něj nasazeni špiclové přímo z řad vojáků. Z PTP jej pustili až po třech letech.

Při práci v Kyjově si na večerní škole dodělal maturitu. Na studia bohosloví do Litoměřic však již přijat nebyl. Nastoupil tedy jako pomocný dělník v Lužicích. Stále však zůstával v hledáčku StB. Když se jednoho dne dostavil na výslech do Hodonína, překvapil jej počáteční vstřícný přístup vyšetřovatelů, kteří mu nabídli, že bude moci studovat teologii, ovšem pod podmínkou spolupráce. Zájem měli především o informace o významném emigrantovi a Stanislavově strýci, knězi Petru Lekavém, který se mimo jiné podílel na vzniku Rádia Svobodná Evropa. Když odmítl, jejich tón se razantně změnil a začali mu vyhrožovat dvaceti lety vězení. Po nějakém čase se Stanislav vzdal myšlenky na to stát se knězem, oženil se a začal se žít jako řidič u ostravských pozemních staveb. Po uvolnění poměrů na počátku roku 1968 se mu částečně splnil sen a mohl nastoupit na studium teologie v Olomouci. Klidné pokračování studia mu však překazil nástup normalizace. Školu tajně dokončil až v roce 1975.

V roce 1978 podala Lekavého manželka žádost o rozvod, což jej zdrtilo. Zároveň však přišla jedna velmi nečekaná a nadmíru pozitivní zpráva, ve kterou již nedoufal: bylo mu nabídnuto tajné vysvěcení. Tehdy se jeho cesta opět střetla s páterem Antonínem Zemkem, který jej

na svěcení, k němuž došlo v červenci 1979, připravoval.

Stanislav se však až do revoluce nemohl zbavit dohledu StB. Například když působil jako účetní v Petrovicích u Krnova, udal jej spolupracovník za styky se zahraničím. Komunisté také dobře monitorovali Lekavého veřejné vystupování proti utlačování členů církve, mimo jiné také legendárního katolického disidenta Augustina Navrátila, jenž byl internován v psychiatrické léčebně v Kroměříži. Po pádu režimu církevní soud prozkoumával platnost Stanislavova sňatku. Osmileté čekání se nakonec vyplatilo. V září 1988 byl oficiálně vysvěcen na římskokatolického kněze a v únoru následujícího roku spojil svůj na třináct let život s místem, které taktéž režim nikterak nešetřil – stal se farářem obnoveného poutního kostela Panny Marie Pomocné (Maria Hilf) u Zlatých Hor. Jeho osud se s tímto chrámem prolínal již v šedesátých letech. Jednalo se tedy o návrat. Není to ovšem zdaleka jediný zajímavý moment v pohnuté historii tohoto místa.

Příběh kostela Panny Marie Pomocné

Psal se rok 1647, když Anna Tannheiserová, žena řezníka ze Zlatých Hor (Zuckmantel), prchala do neprostupných jesenických hvozdů před hordou švédských vojáků. Jelikož se potýkala s porodními bolestmi, začala se modlit k Bohu a k Panně Marii o pomoc. Na úbočí Příčného vrchu (Querberg), v místě zvaném Boží dar (Gottesgabe), pak povila zdravého potomka. Syn dostal jméno Martin a v dospělosti se stal váženým radním v dnes polském Prudniku (Neustadt). Před svojí smrtí vyslovil přání, aby na místě jeho zrodu umístili zpodobnění Bohorodičky. Tento úkol zadala jeho dcera Dorota Weissová prudnickému malíři Simonu Schwarzerovi. Obraz, jenž je kopií slavného díla Lucase Cranacha staršího, nechala Weissová zavěsit na jedli u skalního převisu, u kterého její otec spatřil světlo světa. Lidé tam brzy začali zažívat nejrůznější zjevení a z lokality se postupně stalo oblíbené poutní místo.

V letech 1743–1744 zde nechal farní úřad vybudovat dřevěnou kapli. Tehdy svou činnost zahájila také komise pro posuzování pravdivosti zázraků, skládající se kromě duchovních také z lékařů. Uznáno bylo hned několik zázračných uzdravení: vrácení sluchu, zraku či záchrana dítěte před udušením. V roce 1754 byl obraz přesunut do farního kostela Nanebevzetí Panny Marie ve Zlatých Horách, avšak poutní místo na Božím daru zůstalo zachováno a pro zdejší kapli byla zhotovena kopie Schwarzerova díla.

Nechybělo mnoho, aby kaple padla za oběť často poněkud přehnaným reformám císaře Josefa II. Když však krajský úřad s konečnou platností rozhodl o nutnosti zbourání objektu, nenašel se nikdo, kdo by tento příkaz vykonal, a to navzdory vysoké odměně. Informace o dalších osudech stavby v tomto období jsou dosti nejasné a zmatečné. Z korespondence faráře Philippa Dittricha s patronátním úřadem knížete biskupa ve Zlatých Horách vyplývá, že kaple měla shořet, ale chybí časový údaj. Každopádně již v roce 1811 díky úsilí biskupského lesního úřadu sloužila věřícím kaple nová. O změnu dřevěné stavby ve zděný kostel se nejvíce zasloužil právě farář Dittrich, přičemž svatostánek vznikl pouze z darů věřících. Do konce 19. století pak byl kostel dále zvelebován a větší pohromy se mu zdárně vyhýbaly až do konce druhé světové

války. Relativně poklidné období skončilo až s nástupem komunistů k moci.

V květnu 1955 byl vydán zákaz konání bohoslužeb v kostele Panny Marie Pomocné i vstupu poutníků do areálu z důvodu důlní činnosti. Paradox spočíval v tom, že nevěřících se tento zákaz netýkal, což dokazuje, že důvody byly ryze účelové. I když k pokusům o záchranu místa došlo hned několikrát (nejvýrazněji v roce 1970, kdy farář Metoděj Nečas zajistil finanční prostředky i plány na opravy), všechny snahy nakonec státní aparát zmařil. Mezitím Stanislav Lekavý v roce 1965 nastoupil do Rudných dolů Jeseník. Místo to bylo na první pohled nehostinné, avšak skýtalo působivý výhled přímo na neprostupné lesy, z nichž kostel vyčníval. Stanislav se jednoho dne rozhodl k němu vydat. Zdejší atmosféra jej natolik zaujala, že sem chodíval každý měsíc a rozjímal nad podobností osudu tohoto objektu se svým vlastním životem.

Celý areál již totiž značně poznamenal řízený vandalismus, a to do takové míry, že z kostela postupem času zůstalo pouze torzo. Zničeny byly vzácné varhany, zmizely schody, dlaždice i obložení (materiál byl mimo jiné zužitkován na výstavbu čekárny nedaleké zastávky autobusů). Smrtelný úder dostalo poutní místo 24. listopadu 1973, kdy jej dynamit, včetně okolních kapliček a křížové cesty, srovnal se zemí. Zbyla pouze posvátná studánka.

Podle informací zaznamenaných v publikaci Sotirise Joanidise *Zlaté Hory v Jeseníkách. Letopisy* se do kostela ještě před samotnou demolicí dvakrát vydala výprava horolezců. Poprvé, aby prozkoumali obsah kopule (ta již však byla vykradená), podruhé pak k základnímu kameni. Tam se skutečně podařilo nalézt plechovku obsahující mimo jiné mince zřejmě ještě z dob původní dřevěné kaple a také listinu, která však byla kvůli poškození nečitelná. Výprava předala plechovku i s dokumentem bruntálskému muzeu s nadějí, že se svitek podaří rozluš-

tit. Když se po revoluci na nalezený artefakt ptali, nikdo již nedovedl říci, kde plechovka s listinou skončila.

Kostel tří národů

Po pádu režimu na sebe snahy o obnovu poutního místa nenechaly dlouho čekat. Již v roce 1990 vznikl přípravný výbor pro obnovu kostela a v dubnu téhož roku papež Jan Pavel II. posvětil na Velehradě základní kámen budoucí stavby. Ani absence svatostánku však věřící neodradila od toho, aby se zde již v létě 1991 uskutečnila pouť. Celý církevní komplex, jehož architektonický plán vypracovali Tomáš Černoušek a František Zajíček, má symbolizovat otevřenou náruč. Průčelí pak dominuje monumentální mozaika Panny Marie s dítětem, jež je kopií původního obrazu, který lze spatřit ve farním kostele ve Zlatých Horách.

Stavební práce započaly v dubnu 1993 a k vysvěcení došlo v září 1995. Veřejná sbírka však probíhala již od roku 1991. Na ní se mimo jiné značnou měrou podíleli němečtí krajané, kteří byli po roce 1945 vysídleni, dále pak věřící z Polska a Švýcarska. Chrám je tak místem spojování národů, a to nejen v symbolickém slova smyslu – každý rok se v kostele Panny Marie Pomocné koná třetí zářijovou sobotu pouť Tří národů. Ta poskytuje příležitost k setkání českých, německých a polských věřících, tedy těch, kteří jsou s historií tohoto místa spjati nejvíce. V roce 2007 farář a správce tohoto místa Stanislav Lekavý přijal Zlaté srdce Evropy jakožto ocenění za snahu o sblížení a porozumění těchto tří národů. Své působení zde ukončil v roce 2012, kdy odešel kvůli svému zdravotnímu stavu na odpočinek do Domova sv. Kříže v Kroměříži. Při svém loučení zdůraznil výjimečnost tohoto místa, které je nedílnou součástí hor, jejichž jedinečnou atmosféru si tolik zamiloval.

Táňa Matelová

Perla vylovená z Dněpru

Kyjev je hlavním městem nezávislé Ukrajiny sice až od roku 1991, ale jeho historie sahá podstatně dále. Podle legendy, popsané mimo jiné v *Pověsti dávných let* kronikáře Nestora, založili Kyjev v roce 482 tři bratři Kyj, Šček a Choryv společně se svou sestrou Lybid'. Podle nejstaršího z bratrů mělo město získat své jméno.

Archeologické výzkumy skutečně dokazují, že Kyjev vznikl někdy v 5. až 6. století, přičemž jeho střed se nacházel na kopcích na pravém břehu řeky Dněpr. Díky své starobylosti (pro srovnání: Moskva byla založena až ve 12. století) a tomu, že se jednalo o centrum prvního východoslovanského státu, bývá Kyjev nazýván „matkou ruských měst“. Ačkoliv z tohoto označení Rusové mimo jiné rádi vyvozují teorie o trojjediném ruském národu skládajícím se z Rusů, Ukrajinců a Bělorusů, tak ve skutečnosti je odvozeno od slova Rus a s novodobým Ruskem, které vzniklo až v 16. století z Moskevského velkoknížectví, nemá nic společného.

Podle již zmíněné *Pověsti dávných let* město v roce 882 ovládl novgorodský kníže Oleg z rodu Rurikovců,

původem ze skandinávských Vikingů. Kyjev pak proto sloužil jako důležité centrum na obchodní stezce „iz varjag v greki“ čili ze Skandinávie do Byzance. Už v polovině 10. století konvertovala na křesťanství kyjevská kněžna Olga, která byla později prohlášena za

svatou.

Definitivně se ale Kyjevská Rus christianizovala až v roce 988, kdy na Krymu přijal křest Olžin vnuk kníže Vladimír. Tuto událost v českých zemích zpopularizoval Karel Havlíček Borovský, který ji svérázně zobrazil ve své satirické básnické skladbě *Křest svatého Vladimíra*. Z doby Vladimírovy vlády pocházel nejstarší kamenný kostel v Kyjevě, takzvaný Desátkový chrám, který stál u horního konce ikonické kyjevské ulice, Andrijevského úvozu (kde mimochodem bydlel v letech 1906–1921 slavný ruský spisovatel Michail Bulgakov). Chrám podlehl zkáze při mongolském nájezdu v roce 1240. Obnovy v monumentálním stylu se dočkal až v 19. století, aby pak byl opět zničen, tentokrát sovětskou vládou v roce 1928.

Jaroslavovo město

K největšímu rozkvětu středověkého Kyjeva došlo za vlády Vladimírova syna Jaroslava Moudrého v letech 1019–1054. Ten nechal zbudovat zcela nové, takzvané Jaroslavovo město, jehož součástí je i chrám svaté Sofie zasvěcený po vzoru konstantinopolského chrámu Hagia Sofia Boží Moudrosti. Hlavním vstupem do města byla Zlatá brána (Zoloti Vorota). K ní se váže legenda o polském korunovačním meči Szczerbiec uloženém na krakovském Wawelu. Polský král Boleslav Chrabrý jím měl při svém tažení na Kyjev udeřit o Zlatou bránu, kvůli čemuž je meč naštipnutý. Samotná brána se ze středověku nedochovala, ale v roce 1982 vznikla na jejím místě kopie, ve které se dnes nachází muzeum.

Pohled na ostrovy na Dněpru z parku Volodymyrska hirka (Vladimírský vršek) s pomníkem sv. Vladimíra z roku 1853. Foto: Michal Lebduška

S vládou Jaroslava Moudrého se pojí také vznik Kyjevskopečerské lávry čili pravoslavného jeskynního kláštera v kopcích nad Dněprem. Ten je dnes jedním z nejposvátnějších míst pravoslavy a podobně jako chrám svaté Sofie památkou UNESCO.

Kromě vrchního Jaroslavova města bylo nedílnou součástí Kyjeva i takzvané dolní město, na jehož území se dnes rozkládá historická čtvrť Podil. Díky své poloze na břehu Dněpru (dodnes se zde nachází říční přístav) se jednalo o centrum obchodu a řemesel. Středobodem čtvrti je Kontraktové náměstí, v jehož středu leží Hostynyj dvůr, tedy historická tržnice. Dnes je náměstí velkou pěší zónou a celý Podil se v posledních letech profiluje jako místo s bohatým kulturním a nočním životem, které tedy plní v rámci města podobnou roli jako třeba krakovská čtvrť Kazimierz.

Od Polska k Rusku

Po vyplenění města Mongoly a rozpadu Kyjevské Rusi zůstal Kyjev spíše provinčním centrem a stal se součástí Litevského velkoknížectví. To se po uzavření Lublinské unie v roce 1569 spojilo s Polskou korunou do Republiky obou národů (Rzeczpospolita Obojga Narodów), přičemž ukrajinská území včetně Kyjeva byla převedena z Litvy

do Polska. Na důležitosti Kyjev opět získal až v 17. století, kdy zde nejprve došlo ke vzniku významného reformního hnutí v pravoslavné církvi a poté i k velkému kozáckému povstání Bohdana Chmelnyckého, které zahájilo připojování Ukrajiny k Rusku. To definitivně potvrdil Andrusovský mír z roku 1667, který přičlenil poloautonomní Kozácký hetmanát k Moskvě a až do dělení Polska ustálil ruskopolskou hranici na řece Dněpr. Právě Kyjev byl jediným územím na pravém břehu Dněpru, které touto mírovou smlouvou připadlo k Rusku.

Ještě před tím, v roce 1615, založil kyjevský metropolita a reformátor Petro Mohyla prestižní teologickou školu, na jejíž tradici navazuje současná univerzita, Kyjevsko-mohyljanská akademie sídlící na Kontraktovém náměstí. V důsledku reformního církevního hnutí se Kyjev otevřel evropským vlivům, které se odrazily mimo jiné ve vzniku takzvaného ukrajinského baroka, jehož vliv je silně vidět i na ukrajinských ikonách. Kyjev díky tomu patří k nejvýchodnější položeným velkým evropským městům, jejichž obraz ovlivnila barokní architektura.

Právě v tomto stylu byly přestavěny nejvýznamnější kyjevské památky v čele s chrámem svaté Sofie a Kyjevskopečerskou lávrkou. Jednu z největších perel ukrajinského baroka představuje ale chrám svatého Ondřeje na vrcholu Andrijivského úvozu, který postavili v polovině 18. století podle projektu italského architekta Bartolomea Rastrelliho. Chrám je zasvěcen apoštolu Ondřejovi, jenž měl podle legendy pobývat na území dnešní Ukrajiny. Další barokní perlou Kyjeva od téhož architekta je Marijinský palác v sousedství ukrajinského parlamentu, který dnes slouží státu pro reprezentační účely. Velká část kyjevských barokních památek

vznikla díky finanční podpoře kozáckého hetmana Ivana Mazepy, jenž je v tradiční ruské historiografii prototypem zrádce, protože se v Severní válce (1700–1721) připojil na stranu švédského krále Karla XII.

Multikulturní dědictví

Kyjev sice utrpěl za druhé světové války nemalé škody, ale například na rozdíl od takového Minsku nebo Varšavy se velká část staré zástavby včetně nejvýznamnějších památek z 19. a začátku 20. století zachovala. K nim patří kromě zmíněných církevních staveb například hlavní budova kyjevské univerzity, Besarabská tržnice na konci Chreščatyku nebo budova opery, ve které byl v roce 1911 spáchán atentát na ruského premiéra Pjotra Stolypina. Z tohoto období pochází i zástavba v jedné z nejpůsobivějších kyjevských čtvrtí Lypky, kde dnes sídlí parlament, vláda i kancelář prezidenta.

Velkou stopu zanechal ve městě architekt polského původu Władysław Horodecki (Vladislav Horodeckij, 1863 až 1930), kterému se říká „kyjevský Gaudí“. Jeho dílem je především pozoruhodný dům s chimérami (dnes součást kanceláře prezidenta), ve kterém sám bydlel. Jeho fasádu totiž zdobí množství bizarně uspořádaných skutečných i mytologických zvířat. Kromě toho po sobě Horodeckij

v Kyjevě zanechal třeba novogotický římskokatolický kostel svatého Mikuláše a karaimskou kenesu čili synagogu (Karaimové jsou malý turkický národ z Krymu vyznávající specifickou formu judaismu).

A protože byl Kyjev tradičně multikulturním městem a převážně ukrajinský charakter získal až v důsledku silné urbanizace v sovětském období, tak tu dodnes stojí i památky připomínající různé místní komunity především v podobě duchovních staveb. Tradiční polská menšina si nechala ve městě postavit kromě zmiňovaného kostela svatého Mikuláše i starší kostel svatého Alexandra (1842), který se nachází nedaleko Majdanu. Místní židovskou komunitu zase připomíná centrální Brodského synagoga (1898) postavená v maurském stylu. Zajímavostí je, že kostel svatého Alexandra sloužil v sovětském období jako planetárium a synagoga byla loutkovým divadlem.

K židovské komunitě (v Kyjevě se narodila například někdejší izraelská premiérka Golda Meirová) se váže smutná historie z období druhé světové války. V září 1941 zde došlo za účasti Einsatzgruppen SS k zřejmě největšímu masakru Židů během holokaustu. V rokli Babí Jar (ukrajinsky Babyn Jar) ležící na předměstí Kyjeva bylo tehdy během dvou dní povražděno přes 33 tisíc osob. I přesto ale po válce ve městě zůstalo poměrně velké množství Židů (podle prvního poválečného sčítání lidu z roku 1959 přes 150 tisíc). Většina z nich však po rozpadu Sovětského svazu emigrovala.

Sovětská éra

Vzhled Kyjeva pochopitelně silně ovlivnilo sovětské období. Před druhou světovou válkou bylo zničeno několik významných církevních památek. Kromě zmíněného Desátkového chrámu k nim patří i klášter svatého Michala naproti chrámu svaté Sofie, který byl znovu postaven v roce 1999. V roce 1941 pak vyhodila stahující se Rudá armáda do vzduchu centrální chrám Kyjevsko-pečerské lávry, který se dočkal obnovy v roce 2000. Kromě chrámu v lávře byly v roce 1941 záměrně zničeny i budovy na centrální kyjevské ulici Chreščatyk včetně Majdanu, která má díky tomu monumentální stalinskou zástavbu převážně z počátku padesátých let minulého století.

Po bolševické revoluci byl hlavním městem sovětské Ukrajiny Charkov. Poté, co se centrum vrátilo v roce 1934 do Kyjeva, zde ještě před válkou vyrostla řada monumentálních sovětských staveb, které dnes slouží státní správě (budova parlamentu, úřadu vlády, kanceláře prezidenta a ministerstva zahraničí). Stejně jako jiná sovětská sídla i Kyjev později obklopily velké panelákové čtvrti a město se rozrostlo na druhý břeh Dněpru. Z roku 1960 pak pochází nejstarší část kyjevského metra včetně nejhlubší stanice na světě Arsenalna (105,5 metru). V osmdesátých letech vznikl areál Muzea druhé světové války s obří sochou „Matky vlasti“, která se tyčí na kopci nad Dněprem do výšky 102 metrů.

Město tří revolucí

Po pádu Sovětského svazu se Kyjev konečně stal centrem nezávislé Ukrajiny. K největším změnám patří postupná dekomunizace názvů ulic a veřejných prostranství, která byla ale definitivně provedena až po roce 2014, a v centru přestavba náměstí Nezávislosti (dříve náměstí Říjnové revoluce), tedy onoho slavného Majdanu. Ten za posledních třicet let zažil hned tři revoluce – studentskou hladovku z roku 1990 (tzv. Revoluce na žule), oranžovou revoluci v roce 2004 a Revoluci důstojnosti v roce 2014, při které na Majdanu a v přilehlých ulicích zemřelo přes sto protestujících. Dnes tyto události připomíná stálá výstava přímo na náměstí a v okolí jsou stále patrné různé stopy po revoluci například v podobě prostřelených lamp. Do budoucna má v blízkosti náměstí vzniknout Muzeum Majdanu.

Za pozornost také stojí řeka Dněpr, na které je hned několik velkých ostrovů s písčnými plážemi, jež za hezkého počasí představují oblíbený cíl místních. Naskýtá se z nich krásný výhled na kopce s lávrkou či Muzeem druhé světové války.

Ačkoliv se Kyjev nemůže rovnat historickým městům, jako je třeba Praha, tak bezpochyby svůj půvab má a postupně ho začínají vyhledávat i turisté ze Západu. Díky tomu se zde výrazně zlepšuje turistická infrastruktura. Neobyčejná kombinace historických památek, monumentální sovětské architektury, ale i hezké polohy na kopcích nad Dněprem z něj dělá město, které si rozhodně zaslouží pozornost. Kromě toho je samozřejmě velkým lákadlem velmi příznivá cenová hladina, zajímavě se rozvíjející noční život a možnost návštěvy nedalekého Černobylu či rezidence bývalého prezidenta Viktora Janukovyče v rozsáhlém komplexu Mežyhirja. A pro našince tu nechybí ani řada českých stop – mezi ně patří pamětní deska připomínající formování československých legií na Sofijském náměstí i Vasyla Makucha, který se v roce 1968 upálil na Chreščatyku na protest proti invazi do Československa. Od roku 2016 také nese jedna z kyjevských ulic jméno Václava Havla.

Michal Lebduška

Majdan 28. února 2014, pár dní po revoluci. Foto: Michal Lebduška

Demokratický střed

Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

Vycházíme již od roku 2012

